

**Dawid Makowski – Pontificio Istituto Liturgico / The Pontifical Liturgical Institute
in Rome**

ORCID: 0009-0003-6007-0393

E-mail: dawid.makowski@anselmianum.com

**Emanuel Kwiatkowski – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu / Nicolaus
Copernicus University in Toruń**

ORCID: 0009-0009-5217-978X

E-mail: emanuel.kwiatkowski@gmail.com

REFORMA KALENDARZA LITURGICZNEGO – PROPOZYCJE BISKUPÓW I ICH REALIZACJA W PRACACH „CONSILIUM”

Reform of the liturgical calendar – Proposals by bishops
and their implementation in the work of the „Consilium”

Streszczenie:

Prezentowany artykuł przedstawia zagadnienie reformy kalendarza liturgicznego. Została ona dokonana w 1969 roku, kiedy to promulgowano nowy Kalendarz Rzymski. Był on efektem prac „Consilium”, które w latach 1964–1969 przygotowywało poszczególne schematy odnowy kalendarza, doprowadzając ostatecznie do jego znacznej modyfikacji. Niniejszy artykuł nie przedstawia jedynie tego, w jaki sposób dokonano wspomnianej reformy czy jak przebiegały prace nad nią. Zwraca on szczególną uwagę na życzenia biskupów, którzy przesyłali swoje propozycje odnowy do Komisji Przedprzygotowawczej Soboru Watykańskiego II. Zestawienie tych wstępnych idei z pracami „Consilium”, co jest dziełem nowatorskim w polskiej literaturze przedmiotu, pozwala dostrzec wpływ doświadczenia pastoralnego biskupów całego świata na przeprowadzoną reformę. Dlatego celem niniejszego tekstu jest zbadanie, w jakim stopniu te wstępne postulaty wpłynęły na reformę.

Słowa kluczowe: reforma liturgiczna, kalendarz liturgiczny, Komisja Przedprzygotowawcza II Soboru Watykańskiego, Komisja „Consilium”, Sobór Watykański II

Summary:

This article discusses the reform of the liturgical calendar. It was carried out in 1969, when the new Roman Calendar was promulgated. It was the result of the work of the 'Consilium', which from 1964 to 1969 prepared individual schemes for the renewal of the calendar, ultimately leading to its significant modification. This article does not only present how the reform was carried out or how the work on it proceeded. It pays particular attention to the wishes of the bishops who sent their proposals for renewal to the Preparatory Commission for the Second Vatican Council. The comparison of these preliminary ideas with the work of the Consilium, which is an innovative work in Polish literature on the subject, allows us to see the influence of the pastoral experience of bishops from around the world on the reform. Therefore, the aim of this text is to examine the extent to which these preliminary proposals influenced the reform.

Keywords: Liturgical reform, Liturgical calendar, Preparatory Commission for the Second Vatican Council, Consilium Commission, Second Vatican Council

Wstęp

Zagadnienie posoborowej reformy liturgicznej jest nadal żywym tematem dyskusji teologicznej. Nic w tym dziwnego, zważywszy na fakt, iż dokonane wówczas zmiany znacząco wpłynęły na życie Kościoła. Jedną z nich była reforma kalendarza liturgicznego, który określa liczbę obchodów celebrowanych przez Kościół w ciągu roku zarówno co do ilości, jak i co do stopnia oraz dnia występowania.

Obecnie w polskiej literaturze przedmiotu można spotkać kilkanaście prac teologiczno-liturgicznych na wspomniany temat. Pod kątem reformy liturgicznej należy tu wymienić książkę, którą napisał ks. Erwin Mateja, noszącą tytuł *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II* (Opole 2021). Interesujące są tutaj również publikacje ks. Krzysztofa Koneckiego, opisujące reformę kalendarza po II Soborze Watykańskim: *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne* („Roczniki Liturgiczne” 1(2009), s. 193–205) czy: *Prace redakcyjne nad reformą okresu Wielkiego Postu* („Teologiczne Studia Siedleckie” 12(2015), s. 241–251). Kapłan ten jest również autorem książki *Rok liturgiczny i Kalendarz w reformie Soboru Watykańskiego II* (Toruń 2010). Trzeba tu także uwzględnić artykuł ks. Kazimierza Bukowskiego, który w tekście pt. *Nowy kalendarz liturgiczny* („Ruch Biblijny i Liturgiczny” 22(1969), 6, s. 342–349) omówił zmiany, jakie zaszły w kalendarzu po reformie liturgicznej. Dostrzega się tu więc, że istnieje już pewna bibliografia dotycząca reformy kalendarza liturgicznego.

Jednak zdaje się, że pewnym brakiem jest nieuwzględnianie propozycji biskupów, którzy przed II Soborem Watykańskim przesyłali swoje propozycje odnowy do jego Komisji Przedprzygotowawczej. Dotychczas w polskiej literaturze teologicznej przyznano bardzo mało miejsca tym wstępnym założeniom odnowy¹. Należy to potraktować za wielką szkodę nie tylko dla liturgiki, ale w ogóle dla badań nad Kościołem (tak w warstwie teologicznej, jak i historycznej, prawnej, socjologicznej czy geograficznej), brak uwzględniania tych wstępnych idei reformy daje bowiem wąski obraz patrzenia na całe dzieło odnowy liturgicznej. Poznanie tych propozycji i omówienie ich wespół z pracami komisji „Consilium”, czyli specjalnego organu Stolicy Apostolskiej, mającego wprowadzić w życie założenia reformy liturgii w życie, poszerza kąt patrzenia na wszelkie modyfikacje dokonane w ubiegłym stuleciu.

Celem niniejszego artykułu jest zatem odpowiedź na jedno zasadnicze pytanie: „Jaki wpływ na prace „Consilium” miały głosy biskupów z całego świata, zebrane przez Komisję Przedprzygotowawczą Soboru Watykańskiego II?”. Aby udzielić tej odpowiedzi, trzeba poznać: 1) sytuację wyjściową dla reformy liturgicznej; 2) propozycje biskupów; 3) przebieg prac nad reformą. Dlatego prezentowana publikacja zostanie podzielona na te trzy części tematyczne. Niewątpliwym atutem drugiego rozdziału będzie tabelaryczne przedstawienie wniosków biskupów w językach łacińskim i polskim. Pozwoli to lepiej zrozumieć, czego pragnęli biskupi, a następnie – w rozdziale trzecim – skonfrontować to z przebiegiem i wynikiem reformy, tak aby dostrzec zmianę, porównując jej efekt ze stanem wyjściowym, przedstawionym w rozdziale pierwszym.

1. Sytuacja wyjściowa dla reformy kalendarza

Przed wydaniem nowych ksiąg liturgicznych Święta Kongregacja Obrzędów wydała 21 marca 1969 roku nowy Kalendarz Rzymski, opublikowany z polecenia Soboru Watykańskiego II (1962–1965)². Został on zmodyfikowany

¹ W odniesieniu do święceń niższych, tonsury, stroju duchownego i (po części) celibatu, uczynili to autorzy niniejszego opracowania. Zob. D. Makowski, E. Kwiatkowski, *Biskupi europejscy wobec odnowy święceń niższych. Postulaty dotyczące modyfikacji dyscypliny kościelnej względem święceń niższych w okresie przedprzygotowawczym Soboru Watykańskiego II (1959–1960) – słowo wstępu i tłumaczenie*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 33(2025), 1, s. 173–208.

² „Mysterium paschale Ecclesia, ex traditione apostolica quae originem ducit ab ipsa die Resurrectionis Christi, octava quaque die celebrat, quae dies Domini seu dies dominica merito nuncupatur. Hac enim die christifideles in unum convenire debent ut, verbum Dei audientes et Eucharistiam participant, memores sint Passionis, Resurrectionis et gloriae Domini Iesu, et gratias agant Deo qui eos «regeneravit in spem vivam per Resurrectionem Iesu Christi ex mortuis» (1 Petr. 1, 3). Itaque dies

ze względu na nagłą potrzebę rewizji kalendarza, który był znacznie przeciążony mnożeniem świąt, wigilii oraz oktaw³. Był to efekt poszczególnych modyfikacji kalendarza, dokonywanych po promulgacji pierwszych potrydenckich ksiąg liturgicznych⁴.

Przed II Soborem Watykańskim (1962–1965) w kalendarzu widniało dwieście siedemdziesiąt jeden obchodów liturgicznych, z czego: dwieście dwa (74,5%) stanowiły święta, posiadające znaczną rangę; siedemnaście (6,3%) było świętami Pańskimi⁵; kolejnych siedemnaście świętami ku czci Najświętszej Maryi Panny (6,3%)⁶; dwieście trzydzieści siedem obchodów poświęcano

dominica est primordialis dies festus, qui pietati fidelium proponatur et inculcetur, ita ut etiam fiat dies laetitiae et vacationis ab opere. Aliae celebrationes, nisi revera sint maximi momenti, ipsi ne praeponantur, quippe quae sit fundamentum et nucleus totius anni liturgici. Annus liturgicus ita recognoscatur ut, servatis aut restitutis sacrorum temporum traditis consuetudinibus et disciplinis iuxta nostrae aetatis condiciones, ipsorum indoles nativa retineatur ad fidelium pietatem debite alendam in celebrandis mysteriis Redemptionis christianae, maxime vero mysterio paschali. Accommodationes autem, secundum locorum condiciones, si quae forte necessariae sint, fiant ad normam art. 39 et 40. Fidelium animi dirigantur imprimis ad dies festos Domini, quibus mysteria salutis per annum celebrantur. Proinde Proprium de Tempore aptum suum locum obtineat super festa Sanctorum, ut integer mysteriorum salutis cyclus debito modo recolatur. Sancti iuxta traditionem in Ecclesia coluntur, eorumque reliquiae authenticae atque imagines in veneratione habentur. Festa Sanctorum mirabilia quidem Christi in servis eius praedicant et fidelibus opportuna praebent exempla imitanda. Ne festa Sanctorum festis ipsa mysteria salutis recolentibus praevalent, plura ex his particulari cuique Ecclesiae vel Nationi vel Religiosae Familiae relinquuntur celebranda, iis tantum ad Ecclesiam universam extensis, quae Sanctos memorant momentum universale revera prae se ferentes”. Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, *Constitutio de Sacra Liturgia*, „Acta Apostolicae Sedis” 56(1964), s. 126–127, nry 106–108 i 111.

³ Zob. Paulus VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae. Normae universales de anno liturgico et novum Calenarium Romanum generale approbantur*, „Acta Apostolicae Sedis” 61(1969), s. 222, nr 1. Warte dostrzeżenia są również nadużycia, które występowały przy obchodzeniu niektórych świąt. Szeroko na ten temat zob. A. De Jesus e Souza, *Hierarchiczny porządek w obchodzeniu świąt*, „Mysterium Christi” 4 (1932/1933), 4, s. 110–114.

⁴ Zob. E. Mateja, *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II*, Opole 2021, s. 16; J. A. Goñi, *La reforma del Calendario proyectada por la Comisión Piana*, „Phase” 275(2006), s. 523.

⁵ Świętami Pańskimi były: Narodzenie, Obrzezanie, Objawienie, Przemienienie, Zmartwychwstanie, Wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego, Najświętszej Trójcy, Imienia Jezus, Chrystusa Króla, Najświętszego Ciała Chrystusa, Najświętszego Serca Jezusa, Przenajświętszej Krwi Chrystusa, Odnalezienia Krzyża św., Podwyższenia Krzyża św., Poświęcenia Bazyliki Laterańskiej i Świętej Rodziny. Zob. tamże, s. 530.

⁶ Świętami Najświętszej Maryi Panny były: Niepokalanego Poczęcia, Narodzenia, Zwiastowania, Ofiarowania, Nawiedzenia, Oczyszczenia i Wniebowzięcia (odnosiły

natomiast świętym (87,4%)⁷. Najliczniejsza była zatem grupa obchodów ku czci świętych, gdyż w ciągu roku liturgicznego czczono w sumie czterystu dwudziestu czterech świętych, z czego: dwustu osiemdziesięciu ośmiu pochodziło z pierwszych czterech wieków Kościoła (68%); stu trzydziestu było z Rzymu (30,6%); stu pięciu pochodziło z Italii (24,7%); osiemdziesięciu czterech z Palestyny, Azji Mniejszej i Kapadocji (19,8%)⁸.

Znaczna liczba świętych z Rzymu wynikała z faktu, że kult rzymskich Męczenników – w wyniku rozprzestrzeniania się liturgii rzymskiej w Europie w czasie karolińskim – dostał się do wielu Kościołów⁹. W okresie od VIII do X wieku, a więc czasie fuzji liturgii rzymskiej z różnymi obcymi jej

się one do Jej życia) oraz: Objawień Matki Bożej w Lourdes, Siedmiu Boleści, Matki Bożej z Góry Karmel, Poświęcenia Bazyliki Matki Bożej Większej, Niepokalane-go Serca Najświętszej Maryi Panny, Imienia Maryi, Matki Bożej Bolesnej, Matki Bożej Miłosierdzia, Matki Bożej Różańcowej i Macierzyństwa (odnosiły się one do pobożności maryjnej). Zob. tamże, s. 531.

⁷ Zob. tamże, s. 529–532.

⁸ W kalendarzu zawarto następujące kategorie obchodów ku czci świętych, spośród których sześćdziesiąt siedem było komemoracjami:

1. Cztery obchody ku czci duchów niebieskich;
2. Szesnaście obchodów ku czci Apostołów i Ewangelistów (tylko jednego nie czczono jako Męczennika);
3. Sto trzydzieści dziewięć obchodów ku czci Męczenników;
4. Czterdzieści jeden obchodów ku czci papieży (trzydziestu jeden czczono jako Męczenników);
5. Pięćdziesiąt cztery obchody ku czci biskupów (osiemnastu czczono jako Męczenników);
6. Czterdziestu trzech prezbiterów (siedmiu czczono jako Męczenników);
7. Pięciu diakonów (czterech czczono jako Męczenników);
8. Czterdzieści jeden obchodów ku czci wyznawców;
9. Trzydzieści dziewięć obchodów ku czci dziewic (dwadzieścia pięć czczono jako Męczennice);
10. Dziesięć obchodów ku czci kobiet.

Brakuje tu niektórych obchodów, dlatego warto przytoczyć następujące słowa: „Los grupos de santos donde no especifica el nombre de los mismos los hemos contado como uno solo: los hijos de Sinforosa, san Eustaquio y compañeros, los hermanos Macabeos... Si hemos contabilizado aquellos santos de los que conocemos el número, aunque no se indique el nombre de los mismos: cuarenta mártires, doce hermanos, cuatro santos coronados...”. Tamże, s. 532–533.

⁹ Zob. K. Konecki, *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne*, „Roczniki Liturgiczne” 1(2009), s. 194. Niemniej, trzeba mieć na uwadze, że kult ten, choć powszechny wówczas w Rzymie, często przywierał znamiona legendarne. W praktyce wielu świętych, wówczas czczonych, było potem trudnych do zidentyfikowania, a niektórzy nie istnieli lub nazywali się inaczej niż ci, za których ich uważano. Zob. J. Dubois, *Les saints du nouveau calendrier. Tradition et critique historique*, „La Maison-Dieu” 100(1969), s. 170.

zwyczajami, rozwój kalendarza spowolniał, aż w X wieku się całkowicie zatrzymał¹⁰. Dopiero od tego dziesiątego stulecia zaczął się on powiększać, tak że do XVI wieku dołączono do niego w sumie osiemdziesiąt siedem obchodów ku czci świętych¹¹. Bardzo istotny był tu schyłek XI wieku, w którym to – ze względu na pozytywny wynik reformy gregoriańskiej – do kalendarza dołączono wielu świętych (przede wszystkim papieży oraz męczenników, którzy nie byli Rzymianami)¹². Ważne jest tu jednak podkreślenie, że do XVI wieku nie istniał żaden ujednolicony kalendarz¹³. Swoistym „panem” kalendarza był biskup, który dla swojego Kościoła organizował kalendarz i wpisywał tam poszczególne lokalne obchody, istniejące obok powszechnie celebrowanych świąt¹⁴. Narodziny Kalendarza Rzymskiego, czyli ujednoliconej listy obchodów liturgicznych i ich gradacji, przeznaczonej dla całego Kościoła, nastąpiły dopiero podczas publikacji ksiąg odnowionych po Soborze w Trydencie (1545–1563)¹⁵.

2. Propozycje biskupów świata w sprawie odnowy kalendarza

Przed II Soborem Watykańskim powołano do istnienia specjalną Komisję Przedprzygotowawczą (*Commissio Antepreparatoria*), która miała zająć się zbieraniem propozycji tematów do omówienia na przyszłym soborze¹⁶. Dokonał tego papież Jan XXIII (†1963) 17 maja 1959 roku¹⁷. W skład tej grupy weszło dwanaście osób koordynujących prace między biskupami a Stolicą Apostolską¹⁸. Na temat odnowy kalendarza zebrano wiele wniosków, spośród których na szczególną uwagę zasługują te zebrane w poniższej tabeli:

¹⁰ Zob. tamże, s. 170.

¹¹ Zob. J. Nowak, *Historia kalendarza liturgicznego*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars” 18(2012), 1, s. 132.

¹² Zob. J. Dubois, *Les saints du nouveau calendrier. Tradition et critique historique*, s. 171.

¹³ Zob. J. Dubois, *Le culte des saints au 12e siècle au Latran et au Vatican*, „La Maison-Dieu” 133(1969), s. 110.

¹⁴ Zob. J.-M. Matz, *La sainteté dans les saints du Sanctoral. Étude historique*, „La Maison-Dieu” 201(1995), s. 121.

¹⁵ Zob. J. A. G. B., De Paulorena, *Origine ed evoluzione del Calendario Romano*, „Rivista Liturgica” 102(2015), 2, s. 415.

¹⁶ Zob. K. Sitkowska, *Aspekty organizacyjne i komunikacyjne II Soboru Watykańskiego*, KMT 12 (2013), s. 11.

¹⁷ Zob. Ioannes XXIII, *Constitutio Commissionis Antepreparatoriae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/1(1960), s. 22.

¹⁸ „Ebbene eccoci, in data odierna, 17 maggio 1959, festa di Pente coste al primo atto di questo straordinario impegno, cioè l’annuncio della Commissione

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
EUROPA		
Vincente Enrique y Tarancón (Hiszpania) 24 VIII 1959	Negotia magni momenti: (...) Calendarium Romanum ¹⁹ .	Sprawy wielkiej wagi: (...) Kalendarz Rzymski.
Jan Czerniak (Polska) 26 VIII 1959	Cum vero Organisatio Nationum Unitarum sese implicat praeparationibus novi calendarii, in toto mundo obligandi, rem valde prudentem et urgentem habeo, ut ab Ecclesia quoque concipiatur quamprimum calendarium liturgicum (illi Organisationis N. U. conveniens), in quo loco festorum mobilium sola deinceps festa stabilia ponantur. Quae correspondentia calendarii saecularis et liturgici non solum facilitabit relationes mutuas fidelium et acatholicorum, immo etiam tollet fidelium difficultates conscientiae quae causantur differentiis inter calendarium saeculare et liturgicum ²⁰ .	Ponieważ Organizacja Narodów Zjednoczonych angażuje się w przygotowania nowego kalendarza, który ma obowiązywać na całym świecie, uważam za rzecz bardzo roztropną i pilną, aby również Kościół jak najszybciej opracował kalendarz liturgiczny (zgodny z tym kalendarzem ONZ), w którym zamiast świąt ruchomych znajdowałyby się wyłącznie święta stałe. Zbieżność kalendarza świeckiego i liturgicznego nie tylko ułatwi wzajemne relacje między wiernymi i niekatolikami, lecz także usunie trudności w sumieniu wiernych, które wynikają z różnic między kalendarzem świeckim a liturgicznym.

Antipreparatoria del grande avvenimento. E una prima introduzione, cioè l'inizio di una serie di atti e di costituzioni che suppongono preparazione di ricerche e di studi, a cui potranno dare voce tutte le lingue della terra. E hen naturale che per tutto ciò occorran lunghi mesi di diffusa elaborazione". Ioannes XXIII, *Allocutiones. Ad Emos Patres, Excelsos Praesules et christifideles, qui die Dominica Pentecostes in Basilica Vaticana interfuerunt sollemnibus Vesperis a Beatissimo Patre celebratis*, „Acta Apostolicæ Sedis” 51(1959), s. 420.

¹⁹ V. E. Taranón, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 338.

²⁰ J. Czerniak, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 717.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
António Valente da Fonseca (Luzytania) 27 VIII 1959	Quaestio de adoptione Calendarii perpetui loco nostri Calendarii actualis ²¹ .	Kwestia przyjęcia kalendarza stałego zamiast naszego obecnego kalendarza.
Ermenegild Florit (Włochy) 30 VIII 1959	Circa il Calendario. a) Si dovrebbe fare in modo da porre ancora maggiormente in rilievo il carattere unico della Pasqua, che deve essere, anche di fatto, il punto di convergenza di tutto l'anno ecclesiastico (per questo alcuni ritengono che converrebbe porre la Pasqua a data fissa). b) Sembra opportuno elevare ancora il grado delle Domeniche comuni: in pratica si dovrebbero portare almeno al grado dell'attuale rito doppio di 2o classe, con precedenza quindi su tutte le feste, tranne i soli doppi di 1o a classe. c) Le vigilie superstiti, anche se comuni siano effettivamente celebrate, e cedano il posto solo a feste di 1o a classe a domeniche occasionalmente occorrenti. I santi invece occorrenti in maniera fissa nei giorni stabiliti per esse, siano portati ad altra data.	W sprawie kalendarza. a) Należałoby zadbać o to, by jeszcze wyraźniej podkreślić wyjątkowy charakter Wielkanocy, która powinna być – także w praktyce – punktem centralnym całego roku kościelnego (z tego powodu niektórzy uważają, że warto byłoby ustalić stałą datę Wielkanocy). b) Wydaje się właściwe, aby jeszcze bardziej podnieść rangę zwykłych niedziel: w praktyce należałoby nadać im przynajmniej rangę obecnego rytu podwójnego drugiej klasy, z pierwszeństwem wobec wszystkich z wyjątkiem jedynie podwójnych świąt pierwszej klasy. c) Pozostałe wigilie, nawet jeśli są zwykłe, powinny być rzeczywiście celebrowane i ustępować miejsca jedynie świętom pierwszej klasy lub niedzielom, które przypadkowo wypadają w tym dniu. Natomiast święci, których wspomnienia

²¹ A. V. Da Fonseca, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 612.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	d) I riti potrebbero essere ridotti, con tanta piu semplicità, a quattro: classico, medio, doppio, semplice. Al primo appartengono le domeniche e i santi di 1^a classe; al secondo gli uffici di 2^a classe e quelli che, per le antifone proprie a Mattutino, Lodi o Vespere, sono dotati di uno svolgimento rituale con ricco valore eucologico; a doppio sia ridotto il doppio maggiore; gli uffici doppi siano ridotti a semplice, con le poche debite eccezioni. e) Si dovrebbero abolire i primi e concedere i secondi Vespere a tutti i santi. f) Sarebbero da rifondere in un testo chiaro ed unico le rubriche²². (...). Sarebbe inoltre desiderabile operare una riduzione dei doppi di alcune feste, la cui permanenza nel Calendario Romano, almeno universale, non sembra avere una ragione sufficiente. Tali sembrano le feste di: a) 7 Dolori della B. V. M. (F. VI p. Dom. Pass. e 15 sett.); b) Invenzione (3 maggio) e Esaltazione (14 sett.) della S. Croce. La festa del 3 maggio e di origine gallicana. Nel 1741 Sotto Benedetto	przypadają w sposób stały na dni przeznaczone na wigilię, powinni być przeniesieni na inną datę. d) Ryty można by uprościć, dzieląc je na cztery stopnie: klasyczny, średni, podwójny i prosty. Do pierwszego stopnia powinny należeć niedziele oraz święci pierwszej klasy; do drugiego: oficja drugiej klasy oraz te, które dzięki własnym antyfonom w jutrzni, laudesach lub nieszporach mają bogaty przebieg rytualny i wartość eucologiczną; rytuał podwójny powinien zastąpić obecny ryt podwójny większy; natomiast oficja podwójne powinny zostać zredukowane do prostych, z nielicznymi uzasadnionymi wyjątkami. e) Należałoby znieść pierwsze nieszpory i przyznać drugie nieszpory wszystkim świętym. f) Rubryki powinny zostać zebrane i opracowane na nowo w jednym jasnym tekście. (...). Byłoby również pożądane dokonanie redukcji powtórzeń niektórych świąt, których obecność w Kalendarzu Rzymskim – przynajmniej w jego wersji uniwersalnej – nie

²² E. Florit, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3(1960), s. 282.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	to XIV, si volle, dall'apposita Commissione Cardinalizia di Riforma, togliere la festa del 3 maggio, senza poi effetto (cf. Batiffol, Histoire du Breviaire, 377); c) S. Giovanni a Porta Latina (6 maggio) e S. Giovanni Ev. (27 die.); d) Apparizione (8 maggio) e Dedicazione (29 settembre) di S. Michele Arc.; e) S. Pietro in Vincoli (1° agosto), S. Pietro (29 giugno); f) Cattedra a Roma (18 genn.) e ad Antiochia di S. Pietro; g) S. Francesco (4 ottobre) e Le Stimmate (17 settembre); h) le due feste di S. Agnese (21 e 28 gennaio)²³.	wydaje się mieć wystarczającego uzasadnienia. Takimi świętami wydają się być: a) Siedem Boleści Najświętszej Maryi Panny (piątek VI tygodnia Wielkiego Postu oraz 15 września); b) Odnalezienie (3 maja) i Podwyższenie (14 września) Krzyża Świętego. Święto z 3 maja ma pochodzenie galikańskie. W 1741 roku, za pontyfikatu Benedykta XIV, specjalna Komisja Kardynalska ds. Reformy chciała usunąć święto 3 maja, lecz bezskutecznie (por. Batiffol, Histoire du Bréviaire, s. 377); c) Św. Jan przy Bramie Łacińskiej (6 maja) i Św. Jan Ewangelista (27 grudnia); d) Objawienie (8 maja) i Poświęcenie [Bazyliki – przyp. tłum.] (29 września) św. Michała Archanioła e) Św. Piotr w okowach (1 sierpnia), Św. Piotr (29 czerwca); f) Katedra św. Piotra w Rzymie (18 stycznia) i w Antiochii; g) Św. Franciszek (4 października) i Stygmaty (17 września); h) Dwa wspomnienia św. Agnieszki (21 i 28 stycznia).
António de Campos (Luzytania) 31 VIII 1959	Trazer, para o calendario, os Santos mais notaveis do Antigo Testam ²⁴ .	Włączyć do kalendarza najważniejszych świętych Starego Testamentu.

²³ Tamże, s. 285.

²⁴ A. De Campos, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticanii II apparando” 1/2(1960), s. 620.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
Arturo Tabera Araoz (Hiszpania) 1 IX 1959	Licet in praxi perplures praevideantur difficultates, quae in praeiudiciis praesertim fundamentum habent et in inveterata iteratione, hispanice « rutina », posset tamen Concilium oecumenicum Kalendarii reformatio nem examinare et aggredi, ex qua, ut conicere licet, tot commoda pro vita civili et liturgia exsurgere possent. Quae reformatio amplecti deberet ex. gr.: Dierum, hebdomadarum atque mensium definitionem; Festorum mobilitatem suppressionem; Paschae celebrationem in die fixo semper pro semper designato. 1. Kalendarii reformatio et nova statutio, ut videtur, sufficienter studio peritorum subacta est, et technici, ut etiam videtur, in consensum fere unanimem venerunt circa schema ab Unione Nationum confectum et propositum. 2. Rationes et argumenta in quibus, sub aspectu sociali et civili, Kalendarii reformatio sustentatur ab omnibus nota sunt. Sub adspectu religioso etiam, et in primis quoad liturgicam reformationem, quae est in votis, plures et magnae utilitates praevidentur, et, ipso facto, reformationis problemata solvuntur non pauca, quae ex mobilitate Paschae et domini carum promanant. 3. Desideratae reformationis opportunitas in uno Concilio posita est, quae quidem reformatio unioni totius Ecclesiae non parum conferrei. Sancta Sedes, quae initio et in	Choć w praktyce można przewidzieć wiele trudności, które wynikają głównie z uprzedzeń i z przyzwyczajenia do utartych schematów, po hiszpańsku zwanych <i>rutina</i>, to jednak Sobór ekumeniczny mógłby rozważyć i podjąć reformę kalendarza. Można przypuszczać, że przyniosłaby ona wiele korzyści zarówno dla życia społecznego, jak i dla liturgii. Reforma powinna objąć na przykład: określenie dni, tygodni i miesięcy; zniesienie świąt ruchomych; oraz wyznaczenie stałej, niezmienniej daty obchodzenia Wielkanocy. 1. Reforma kalendarza i jego nowe ustalenie, jak się wydaje, zostały dostatecznie opracowane przez ekspertów, a specjaliści, jak się zdaje, osiągnęli niemal jednogłośnie porozumienie w sprawie projektu przygotowanego i przedstawionego przez Organizację Narodów Zjednoczonych. 2. Powody i argumenty, na których opiera się reforma kalendarza z punktu widzenia społecznego i cywilnego, są wszystkim dobrze znane. Także z perspektywy religijnej, a zwłaszcza w kontekście oczekiwanej reformy liturgicznej, przewiduje się wiele istotnych korzyści. W rezultacie rozwiązanych zostałoby niemało problemów, które wynikają z ruchomej daty Wielkanocy i niedziel. 3. Możliwość przeprowadzenia oczekiwanej reformy została powierzona

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	genere reformationis ideam except, ad auctoritatem futuri Concilii quaestionem seu negotium Paschae et hebdo madarum distributionis semper mandavit ²⁵ .	jednemu Soborowi, który mógłby znacząco przyczynić się do jedności całego Kościoła. Stolica Apostolska, która od początku przyjęła ideę reformy w ogólnym zarysie, zawsze powierzała przyszłemu Soborowi autorytet w sprawie ustalenia daty Wielkanocy oraz podziału tygodni.
Giuseppe Battaglia (Włochy) 6 IX 1959	Penso, infine, che sia da esaminare l'opportunità che la Santa Pasqua venga fissata ad un giorno determinato del calendario solare; cio dara maggior facilita per la soddisfazione del precetto pasquale in tempo utile, nonche una piu razionale impostazione delle scuole di catechismo durante la Santa Quaresima ²⁶ .	Myślę więc, że należy rozważyć możliwość ustalenia świąt paschalnych na konkretny dzień w kalendarzu słonecznym; to ułatwi spełnienie obowiązku wielkanocnego w odpowiednim czasie oraz umożliwi bardziej przemyślane zorganizowanie katechezy w czasie świętego Wielkiego Postu.
Ignacy Świrski (Polska) 28 IX 1959	Desiderandum est, ut Calendarium ecclesiasticum reformetur et festa stabiliuntur ²⁷ .	Jest pożądane, aby kalendarz kościelny został zreformowany, a święta uporządkowane.
Augusto Gianfranceschi (Włochy) 30 IX 1959	Si auspica una semplificazione del calendario (purchè non si crei un'altra difficoltà all'unione con le Chiese «Ortodosse»). Possibilmente la Pasqua vengra fissata alla seconda domenica dopo l'equinozio di primavera senza tener conto della luna.	Jest pożądane uproszczenie kalendarza (o ile nie stworzy to innych trudności w zjednoczeniu z Kościołami „ortodoksyjnymi”). Wielkanoc powinna być ustalona na drugą niedzielę po równonocy wiosennej, bez uwzględniania faz księżyca.

²⁵ A. Tabera Araoz, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 127.

²⁶ G. Battaglia, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3(1960), s. 250.

²⁷ I. Świrski, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 673.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	Nel computo delle ore si segua solo l'usualis loci temporis supputatio ²⁸ . (...) E attesa la completa riforma del calendario liturgico e del breviario ²⁹ .	W obliczeniu godzin należy się posługiwać jedynie zwykłymi obliczeniami czasowymi. (...) Oczekuje się kompletnej (pełnej) reformy kalendarza liturgicznego i brewiarza.
Antonio Riberi (Irlandia) 19 IV 1960	Calendarium stabile et fixum red- datur ³⁰ .	Kalendarz powinien zostać ustalony jako stały i niezmienny.
Carol Allorio (Włochy) 20 IV 1960	Constat a sapientibus viris omnium pene populorum desiderari et postulari reformatio calendarii ita ut mensium, hebdomadarum et dierum numerus computentur instaurato ordine rationali et unico pro universo orbe terrarum ³¹ . (...) Calendarium Paschalis memoriam repetit; et Pascha memoriam petit paschalis praecepti ³² .	Jest rzeczą oczywistą, że mędrcy niemal wszystkich narodów pragną i domagają się reformy kalendarza, tak aby liczba miesięcy, tygodni i dni była obliczana według odnowionego, racjonalnego i jednolitego porządku dla całego świata. (...) Kalendarz paschalny powtarza wspomnienie; Pascha zaś domaga się pamięci o paschalnym przykazaniu.
Antonio Ferreira Gomes (Portugalia) 27 IV 1960	In Liturgia et cultu praestando haec omnia et similia luculenter debent fidelibus infidelibusque constare. In calendario universali festa desiderant tur Dei Conditoris humani generis, Auctoris naturalis	W sprawowaniu liturgii i kultu wszystkie te rzeczy i im podobne powinny być jasno zrozumiałe zarówno dla wierzących, jak i niewierzących. W kalendarzu uniwersalnym pożądane są święta ku

²⁸ A. Gianfranceschi, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3(1960), s. 189.

²⁹ Tamże, s. 191.

³⁰ A. Riberi, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 100.

³¹ C. Allorio, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3(1960), s. 515.

³² Tamże, s. 516.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	legis, Servatoris or dinis moralis ac iuridici, Remuneratoris, Divinae Providentiae, gratiarum Actionis pro acceptis beneficiis, Fraternalitatis humanae sub Deo Patre (sive Paternitatis Dei). Cum qualitas seu ut aiunt typus humanus sanctitatis in Canone Ecclesiae, sub specie quarumdam singularitatum maxime autem hieroglyphicorum auctorum non paucorum, apud multos hodiernos non aedificationem sed potius aliqualem suspicionem immo scandalum provocent, facilis patet aditus illis ad cultum Dei Summi promqvendum festis. Forsan in Calendario et Breviario Universali retinendi Sancti illi quorum vita, historice utique comprobata in controversaque, universale exemplar no stratibus adultis atque excultis offerre posset; inducta sicut modo fit Ordinibus et Congregationibus peculiari cultu pro Dioecesis consociationibus, coetibus infantium, iuvenum, foeminarum, etc.³³,	czci Boga jako Stwórcy rodzaju ludzkiego, Dawcy prawa naturalnego, Stróża porządku moralnego i prawnego, Wynagradzającego, Bożej Opatrzności, Dziękczynienia za otrzymane dobrodziejstwa oraz Ludzkiego Braterstwa pod Ojcostwem Boga (lub Bożym Ojcostwem). Ponieważ jakość, czyli jak mówią, ludzki typ świętości w Kanonie Kościoła – pod postacią pewnych osobliwości, zwłaszcza u niektórych hagiograficznych autorów – u wielu współczesnych nie wywołuje budowania duchowego, lecz raczej pewne podejrzenia, a nawet zgorszenie, łatwo otwiera się dostęp do święt promujących kult Boga Najwyższego. Być może w kalendarzu i brewiarzu powszechnym powinni być zachowani ci święci, których życie – historycznie potwierdzone i niekwestionowane – mogłoby stanowić uniwersalny wzór dla dorosłych i wykształconych wiernych; natomiast inni, jak to się obecnie praktykuje, mogliby być czczeni w sposób szczególny przez zakony i zgromadzenia, diecezje, stowarzyszenia, grupy dzieci, młodzieży, kobiety itd.

³³ A. F. Gomes, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 610–611.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
Wilhelm Mutsaerts (Holandia) 28 IV 1960	Nonne id agendum, ut calendarium sanctorum reformatur, suppressis iis festis sanctorum, quorum arctior cum quadam regione vel cum quodam ordine nexus existit, adeo ut simul Proprio dioecesium amplior locus detur? ³⁴	Czyż nie należy podjąć działań, aby kalendarz świętych został zreformowany, poprzez zniesienie tych dni ku czci świętych, których związek jest ściśle ograniczony do określonego regionu lub zakonu, tak aby jednocześnie dać szersze miejsce własnym kalendarzom diecezji?
AZJA		
Joseph Emmanuel Descuffi (Turcja Azjatycka) 14 VIII 1959	De Calendario universali. Optandum est quoque ut occasione Unitatis, dies Festi Paschae firma et immutabilis definiatur, ita ut saltem omnes Christifideles aut etiam in parte, eodem Calendario uti possint! ³⁵	W odniesieniu do kalendarza powszechnego, należy również życzyć sobie, aby przy okazji jedności dzieł święta Paschy został ustalony jako stały i niezmienny, tak aby przynajmniej wszyscy wierzący w Chrystusa – lub choćby część z nich – mogli posługiwać się tym samym kalendarzem.
Ludovic Durand (Japonia) 15 VIII 1959	Detur maior libertas adaptandi Calendarium necessitatibus vel utilitatibus localibus dioeceseos, terrae, ordinis religiosi, etc. Ratio est quia: Festa multorum sanctorum, praesertim antiquitatis, parum habent inspirationis pro hominibus modernis, qui e contra multorum iuvarentur cultu sanctorum modernorum, praesertim terrae vel regionis propriae ³⁶ .	Niech zostanie przyznana większa swoboda w dostosowywaniu kalendarza do lokalnych potrzeb lub użytku diecezji, kraju, zakonu itd. Powód jest następujący: wielu świętych, zwłaszcza z czasów starożytnych, ma niewielką wartość inspiracyjną dla ludzi współczesnych, którzy natomiast mogliby czerpać wiele korzyści z kultu świętych bardziej współczesnych, zwłaszcza pochodzących z ich własnej ziemi lub regionu.

³⁴ G. Mutsaerts, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 508.

³⁵ J. Descuffi, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 634.

³⁶ L. Durand, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 97.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
Ferdinando Guercilena (Birma) 18 VIII 1959	Pascha videtur fixanda esse sicut et Dies Nativitatis D.N.I.C. in uno certo die: exempli gratia in prima Dominica aprilis. Hoc opportunum esset ad meliorem uniformem dispositionem festorum in calendario et ad opus pastorale regularius explendum. Fateor hanc quaestionem difficultates efferre particulariter in relationem ad Ecclesiae Orientalis reunionem et ideo meum iudicium submitto prudentiae Eminentissimorum Concilii Patrum ³⁷ .	Wydaje się, że Pascha powinna zostać ustalona na jeden stały dzień, podobnie jak dzień Narodzenia Naszego Pana Jezusa Chrystusa – na przykład na pierwszą niedzielę kwietnia. Byłoby to korzystne dla lepszego i bardziej jednolitego uprządkowania świąt w kalendarzu oraz dla bardziej regularnego wypełniania posługi duszpasterskiej. Przypuszczam, że ta kwestia niesie ze sobą trudności, zwłaszcza w odniesieniu do zjednoczenia Kościoła Wschodniego, i dlatego moje zdanie poddaję roztropności Najprzewielebniejszych Ojców Soboru.
Marcel Piquet (Wietnam) 22 VIII 1959	Propter penuriam sacerdotum multi sacerdotes religiosi proprio officio utentes addicti sunt paroeciis tamquam parochus vel vicarius. In missionibus funguntur ministerio divino tamquam rector districtus non dum in quasi-paroeciis erecti. Propter multiplicationem cleri saecularis qui sequitur calendarium dioeceseos oritur maxima diversitas quoad officium divinum. Adest etiam discorantia inter missam et officium divinum. Accedere potest quod vicarius autochthonus recitat officium diversum a parochi calendario dum parochus celebrat missam diversam a suo officio. Ad conformitatem. Inter officium et missam in ecclesia paroeciali nova	Z powodu niedoboru kapłanów wielu zakonnych prezbiterów, pełniąc swoje własne obowiązki, zostaje przydzielonych do parafii jako proboszczowie lub wikariusze. Na terenach misyjnych zakonnicy pełnią posługę duszpasterską jako odpowiedzialni za dany obszar, który nie został jeszcze oficjalnie uznany za parafię. Z powodu wzrostu liczby duchowieństwa diecezjalnego, które kieruje się kalendarzem własnej diecezji, powstaje znaczna różnorodność w sprawowaniu oficjum liturgicznego. Występuje również rozbieżność między Mszą Świętą a Liturgią Godzin. Zdarza się, że miejscowy wikariusz odmawia Liturgię Godzin według innego kalendarza

³⁷ F. Guercilena, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 21.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	lex est introducenda obligans parochum vel vicarium religiosum uti calendario dioecetano. Quod iam praescriptum est religiosis quibus commissum est seminarium ³⁸ .	niż proboszcz, podczas gdy proboszcz odprawia Mszę według formularza, który nie odpowiada jego własnemu oficjum. Potrzebna jest zgodność. W parafialnym kościele należałoby wprowadzić nowe przepisy, które zobowiązywałyby proboszcza lub zakonnego wikariusza do stosowania kalendarza liturgicznego diecezji. Taki obowiązek już istnieje wobec zakonników, którym powierzono kierowanie seminarium.
Athanasios Cheriyan Polachirakal (Indie) 31 VIII 1959	Ut adaptetur Calendarium Liturgicum Ecclesiae Universalis, eo ut Festa Temporis melius eluceantur, et tantum servantur illae comme morationes Sanctorum quae vera significatione gaudent ³⁹ .	Aby dostosować Liturgiczny Kalendarz Kościoła Powszechnego tak, aby święta okresów liturgicznych jaśniej się uwidaczniały, należy zachować jedynie te wspomnienia świętych, które posiadają prawdziwe znaczenie.
Benedict Takahiko Tomizawa (Japonia) 19 IV 1960	Ut festum Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi in die qua dam fixa iuxta Calendarium civile constitutur, e. g. in dominica prima mensis aprilis. Ratio: Mos est apud nos, di versos coetus paroeciales vel actionis catholicae aliaque programmata, e. g. diem sacerdotum diebus vernis, et quidem paulo post Pascha vel tempore Pentecostes vel Corporis Christi agere. Est vero valde incommodum, si tales coetus de anno in annum tempus diversum incidunt,	Aby święto Zmartwychwstania naszego Pana, Jezusa Chrystusa, zostało ustanowione na stały dzień według kalendarza cywilnego, na przykład w pierwszą niedzielę kwietnia. Uzasadnienie: Mamy zwyczaj organizowania różnych spotkań parafialnych, działań katolickich i innych programów – na przykład dnia kapłańskiego – wiosną, zazwyczaj krótko po Wielkanocy, w okresie Pięćdziesiątnicy lub Bożego Ciała. Jest to rzeczywiście bardzo niewygodne,

³⁸ M. Piquet, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 645–646.

³⁹ A. C. Polachirakal, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 207.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	imprimis cum christiani fixis ter- poribus etiam aliis coetibus sa- ecularium interesse debeant, et sic coetibus nostris interesse non possint ⁴⁰ .	jeśli takie spotkania przypadają każdego roku w innym terminie, zwłaszcza gdy chrześcijanie mają obowiązki związane z innymi wy- darzeniami świeckimi w ustalonych porach i przez to nie mogą uczest- niczyć w naszych spotkaniach.
Peter Tatsuo Doi (Japonia)?	a) Dies festi de praecepto extra do- minicas reducantur ad numerum qui de facto in maiori parte mundi christiani observari potest. b) Festum Paschale, si fieri possit, determinetur ad dominicam pri- mam aprilis, tum ad simplificandum calendarium tum ad facilitandam participationem fidelium specialiter neophytorum in sacris caeremoniis Hebdomadae Sanctae ⁴¹ .	a) Święta nakazane, poza niedziela- mi, powinny zostać ograniczone do takiej liczby, która faktycznie może być przestrzegana w większości chrześcijańskiego świata. b) Święto Paschy, jeśli to możliwe, powinno zostać ustalone na pierw- szą niedzielę kwietnia. Zarówno w celu uproszczenia kalendarza, jak i ułatwienia udziału wiernych, zwłaszcza neofitów, w obrzędach liturgicznych Wielkiego Tygodnia.
AFRYKA		
Paul Pierre Pinier (Algeria) 24 VIII 1959	Quoad festa paschalia, quae in ecclesiastieo calendario intra mensem mobilia sunt, animadver- siones magis ac magis frequenter producuntur. In nostris africanis provinciis, sicut in multis, vigent simul calendaria diversa mahume- tanorum, iudaeorum et aliorum, quae fidelibus suis, suas vacationes imperant. Civilis autem auctoritas vacationes suas suis diebus saepius superimponit, independenter a re- ligiosis festis. Inde perturbationes et	Coraz częściej pojawiają się uwagi i zastrzeżenia w odniesieniu do świąt paschalnych, które w kalenda- rze kościelnym przypadają w rucho- mych terminach w obrębie jednego miesiąca. W naszych afrykańskich prowincjach, podobnie jak w wielu innych, obowiązują równocześnie różne kalendarze muzułmanów, Żydów i innych wspólnot, które na- rzucają swoim wiernym własne dni wolne. Władza świecka często na- kłada swoje dni wolne niezależnie

⁴⁰ B. Tomizawa, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 82.

⁴¹ P. T. Doi, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 86.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	confusiones oriuntur in mentibus et vita catholicorum praesertim opificum et scholas frequentantium. Si Resurrectio Domini dominica fixa celebrata veniret, v. g. circa initium mensis aprilis, istae varietates paulo minuerentur et forte via aperiatur ad quamdam optatam unitatem et ad calendarium... oecumenicum! ⁴²	od świąt religijnych. Stąd rodzą się zakłócenia i zamieszanie w umysłach oraz życiu katolików, zwłaszcza robotników i uczniów. Gdyby Zmartwychwstanie Pańskie było obchodzone w stałą niedzielę, na przykład na początku kwietnia, zmienność terminów została by nieco ograniczona, a być może otworzyłaby się droga do upragnionej jedności oraz do... kalendarza ekumenicznego!
Celestyn I. Damiano (Swaziland) 26 VIII 1959	Plura sunt puncta quae hucusque, data particulari circumstantia, aliquo modo Ecclesias extra Urbem cum Roma connectuntur e. g. Relationes quinquennales, itinera ad Limina, honores ecclesiastici, collegia nationalia etc. Sed sicut in aliis societatibus internationalibus et praesertim acatholicis, aliquid ordinarium et quotidianum esse debet. Video Breviarium Romanum reformatum et in lingua latina cum calendario Romano (cum adiunctis localibus) ad hanc necessitatem respondere ⁴³ .	Istnieje wiele elementów, które dotychczas – ze względu na szczególne okoliczności – w pewien sposób łączą Kościoły poza Rzymem z Rzymem, na przykład: sprawozdania pięcioletnie, pielgrzymki <i>ad limina</i> , zaszczyty kościelne, kolegia narodowe itd. Ale podobnie jak w innych społecznościach międzynarodowych, zwłaszcza niekatolickich, powinno istnieć coś zwyczajnego i codziennego. Zauważam, że zreformowane Breviarze Rzymskie w języku łacińskim, z kalendarzem rzymskim (wraz z dodatkami lokalnymi), odpowiadają na taką potrzebę.

⁴² P. P. Pinier, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 105–106.

⁴³ C. I. Damiano, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 564.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
Jean F. Waterschoot (Kongo) 30 VIII 1959	Adaptatio calendarii ecclesiastici conditionibus totius mundi, v. g. metereologicis in Quattuor Temporibus vel in Rogationibus, per concessionem missarum et officiorum magis accomodatorum ⁴⁴ .	Dostosowanie kalendarza kościelnego do warunków całego świata, na przykład warunków meteorologicznych w okresach kwartalnych lub w czasie Dni Błagalnych, poprzez zezwolenie na bardziej dostosowane formularze Mszy i oficjów.
Joseph- Floribert Cornelis (Kongo) 20 IX 1959	Rogamus ut calendarium S. Romanae Ecclesiae reformetur, tum imminuendo numerum festorum quae, decursu saeculorum multiplicata sunt ac quorum nonnulla videntur magis ad calendarium particulate per tinere, quorum alia videntur inutiliter duplicata (v. g. festum VII dolorum in feria VI Passionis et die 15 septembris. Inventio ac exaltatio S. Cruds - Immaculata Conceptio et festum purissimi Cordis Mariae duo festa S. Ioannis - duo festa S. Ioannis Bapt. - duo festa cathedrae S. Petri - Litaniae Mariores et Minores) et quorum alia videntur obsoleta (ut festa SS. Nominis Iesu ac SS. Nominis Mariae) tum facultatem tri buendo Conciliis Provindalibus, tempora magis pertinentia eligendi pro rogationibus vel etiam pro aliquibus aliis sollemnitatibus, tum reducendo ad Missas votivas privilegiatas alias sollemnitates, et ut Missa votiva SS. Cordis Iesu inter Missas votivas	Prosimy o reformę kalendarza Świętego Kościoła Rzymskiego poprzez ograniczenie liczby świąt, które na przestrzeni wieków się namnożyły, z których niektóre wydają się należeć raczej do kalendarzy partykularnych, a inne wydają się być niepotrzebnie zdublowane (np. święto Siedmiu Boleści w piątek Męki Pańskiej oraz 15 września). Święta takie jak Odnalezienie i Podwyższenie Krzyża Świętego, Niepokalane Poczęcie, święto Najczystszej Serca Maryi, dwa święta św. Jana Ewangelisty, dwa święta św. Jana Chrzciciela, dwa święta Katedry św. Piotra, Litanie Większe i Mniejsze – oraz inne, które wydają się przestarzałe (jak święta Najświętszego Imienia Jezus i Najświętszego Imienia Maryi) – powinny zostać poddane rewizji. Należy przyznać Soborom Prowincjalnym możliwość wyboru bardziej odpowiednich terminów dla Dni Błagalnych

⁴⁴ I. F. Waterschoot, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 200.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	quae loco conventualis sufficere pos sunt, in Feria VI annumeretur ⁴⁵ .	lub innych uroczystości. Ponadto inne uroczystości powinny zostać zredukowane do uprzywilejowanych Mszy wotywnych, a Msza wotywna Najświętszego Serca Jezusa powinna być zaliczona do tych, które mogą zastąpić Mszę konwentualną w piątek.
Silvio Oddi (Egipt) 5 XI 1959	Ed a proposito dei giorni festivi se la loro osservanza e relativamente facile nei paesi detti cristiarti, essa diventa spesso difficile nei paesi non cristiani, in quelli a maggioranza e regime musulmano per esempio. In questi casi, se non si arrivera alla fissazione di un calendario uiversale, la cui introduzione sarebbe di un immenso vantaggio, non si dovrebbe contemplare una certa elasticita lasciando alla Gerarchia dei vari paesi di determinare i giorni festivi e la modalita della loro osservanza? ⁴⁶	Jeśli chodzi o dni świąteczne, to ich przestrzeganie jest stosunkowo łatwe w krajach określanych jako chrześcijańskie, natomiast często staje się trudne w krajach niechrześcijańskich, na przykład w tych o większości muzułmańskiej lub z reżimem islamskim. W takich przypadkach, jeśli nie uda się ustalić uniwersalnego kalendarza, którego wprowadzenie byłoby ogromną korzyścią, czy nie należałoby rozważyć pewnej elastyczności, pozostawiając hierarchii poszczególnych krajów możliwość określenia dni świątecznych oraz sposobu ich obchodzenia?
Jean de Capistran Cayer (Aleksandria Egipska) 9 IV 1960	Cum varii in Aegypto sint ritus catholici (6 enim sunt) et etfam vatia sint calendaria quibus utitut (i. e. Iuliano et Gregoriano) votum emittimus ut novum Calendarium universale, diem fixam pro festis Paschalis et Nativitatis Domini habens,	Ponieważ w Egipcie istnieje wiele rytów katolickich (jest ich bowiem sześć) oraz różne kalendarze, z których się korzysta (tj. juliański i gregoriański), wyrażamy pragnienie, aby nowy kalendarz uniwersalny, zawierający stałą datę dla świąt

⁴⁵ J. F. Cornelis, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticanii II apparando” 1/5(1960), s. 180–181.

⁴⁶ S. Oddi, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticanii II apparando” 1/5(1960), s. 394.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	mox admittatur et in usum pro tota Ecclesia catholica veniat ⁴⁷ .	Paschy i Narodzenia Pańskiego, został niezwłocznie przyjęty i wprowadzony do użytku w całym Kościele.
Amand Hubert (Heliopolis Egipskie) 25 IV 1960	Vivum votum obortum est ut Calendarium Universale adoptetur ubique terrarum, et sic festum Resurrectionis Domini Nostri celebratum sit in die inamovibili, fixa et retenta ab omnibus et universaliter adoptata, sicque temporum decursu in hac tota orbe terrarum, Calendarium Gregorianum retentum sit ⁴⁸ .	Zrodziło się żywe pragnienie, aby na całym świecie został przyjęty uniwersalny kalendarz, tak aby święto Zmartwychwstania Naszego Pana było obchodzone w niezmiennym, stałym dniu, zachowanym przez wszystkich i powszechnie przyjętym, a tym samym, z biegiem czasu, w całym świecie utrzymany został kalendarz gregoriański.
AMERYKA		
Malcolm A. Mac Eachern (Kanada) 24 VIII 1959	Deest in Ecclesiae calendario festum proprium primae Personae Sanctissimae Trinitatis. Cum hisce nostris temporibus «eo plenius ac dili gentius evigilandum esset quo plures iuvenibus imperitis faciendi morum pietatisque naufragii occasiones increbrescerent» (Divini Illius Magistri) cumque res publica, testante experientia nostra, sibi in dies arrogaret iura quae humani generis Conditor familiae, ac praesertim patri, contulerit, festum Dei Patris institutum magnopere, uti opinamur, efficeret ut pristinae reflorescerent vitae familiaris virtutes utque haberet atque a pueris	Brakuje w kalendarzu Kościoła własnego święta pierwszej Osoby Trójcy Świętej. W naszych czasach, gdy coraz bardziej i pilniej trzeba czuwać, ponieważ mnożą się okazje do moralnego i duchowego rozbicia młodych, niedoświadczonych ludzi (jak mówi encyklika <i>Divini Illius Magistri</i>), a państwo – co potwierdza nasze doświadczenie – coraz bardziej przywłaszcza sobie prawa, które Stwórca rodzaju ludzkiego przekazał rodzinie, a szczególnie ojcu, ustanowienie święta Boga Ojca, jak sądzimy, mogłoby w znacznym stopniu przyczynić się do odrodzenia dawnych cnót życia

⁴⁷ J. A. Capistrano A. Cayer, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticanii II apparando” 1/5(1960), s. 395.

⁴⁸ A. Hubert, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticanii II apparando” 1/5(1960), s. 399.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
	reciperet pater locum in vita domestica quod iure est suum ⁴⁹ .	rodzinnego oraz do przywrócenia ojcu należnego mu miejsca w życiu domowym, już od najmłodszych lat dzieci.
Albert F. Cousineu (Haiti) 25 VIII 1959	Ut stabile calendarium, sic dictum «Hebdomadarum calendarium» (cf. Questions Liturgiques et Paroissiales 36 - 1955, 250-253); favorabiliter consideretur ⁵⁰ .	Aby kalendarz był stały, a kwestia tak zwanego „kalendarza tygodniowego” (por. <i>Questions Liturgiques et Paroissiales</i> , tom 36, 1955, s. 250–253) powinna zostać przychylnie rozważona.
Neil N. Savaryn (Kanada) 28 VIII 1959	Aliter ac in Ecclesia latina in Ecclesiis particularibus orientalibus, saltem in plurimis earum, adhuc calendarium Iulianum in usu est. In quibusdam Ecclesiis particularibus, ut in Ecclesia ucraino-catholica trans Atlantem, quaedam paroeciae permissu Hierarcharum calendario Gregoriano utuntur, aliae vero calendarium Iulianum adhuc retinerunt. Haec conditio inter fideles contentiones et dissensiones provocat aliquando implacabiles. Nonne huius rarae occasionis momenta Patres orientales Concilii Oecumenici quaestionem unius calendarii in tota Ecclesia orientali excutere ac promovere possent? ⁵¹	Inaczej niż w Kościele łacińskim, w Kościołach partykularnych wschodnich, przynajmniej w większości z nich, nadal używa się kalendarza juliańskiego. W niektórych Kościołach partykularnych, jak w Kościele greckokatolickim ukraińskim poza Atlantykiem, niektóre parafie za zgodą hierarchów posługują się kalendarzem gregoriańskim, inne zaś nadal zachowały kalendarz juliański. Ta sytuacja wywołuje wśród wiernych spory i niekiedy nieprzejednane podziały. Czyż ojcowie wschodni na Soborze Powszechnym nie mogliby wykorzystać tej rzadkiej okazji, by rozważyć i promować kwestię jednolitego kalendarza dla całego Kościoła wschodniego?

⁴⁹ M. Mac Eachern, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 14.

⁵⁰ A. F. Cousineu, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 569.

⁵¹ N. N. Savaryn, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 18.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
Thomas Gorman (Stany Zjednoczone Ameryki) 1 IX 1959	Acceptatio calendarii universali (World Calendar) promoveatur. Removeatur prohibitio qua sacerdotes in Statibus Foederatis Americae Septemtrionalis impediuntur quominus nomen dent societatibus, vulgo «Rotary Clubs», nuncupatis ⁵² .	Należy promować przyjęcie kalendarza uniwersalnego (World Calendar). Należy usunąć zakaz, który uniemożliwia kapłanom w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej przystępowanie do stowarzyszeń zwanych potocznie „Rotary Clubs”.
Ángel María Ocampo Berrio (Kolumbia) 18 I 1960	Reformatio calendarii valde conveniens videtur eo fine ut vita liturgica tam pro Missa quam pro officio simplicetur, adeo ut nullum unquam detur festum mobile. Festa enim mobilia nostris diebus rationalizationis laboris non parvas incommoditates secumferunt ⁵³ .	Reforma kalendarza wydaje się bardzo stosowna w tym celu, aby życie liturgiczne, zarówno Mszy, jak i oficjum, zostało uproszczone w taki sposób, by nigdy nie występowało żadne święto ruchome. Święta ruchome w naszych czasach racjonalizacji pracy niosą ze sobą niemałe niedogodności.
Daniel I. Gercke (Stany Zjednoczone Ameryki) 5 IV 1960	In Ecclesia Orientali sunt ritus varum communionem cum Sancta Sede. Hanc Ecclesiam firmiter incorporate cum Ecclesia Universali mul tum proficeret. Inter Orientales sunt sancti et, si aliqui processu digni in Calendario Ecclesiae Universalis canonizarentur, pro Orthodoxorum conversione valde faceret inter istos Ritus ⁵⁴ .	W Kościele Wschodnim istnieją różne rytzy pozostające w komunii ze Stolicą Apostolską. Silniejsze włączenie tego Kościoła do Kościoła Powszechnego przyniosłoby wiele korzyści. Wśród chrześcijan wschodnich są święci i gdyby niektórzy z nich, godni tego procesu, zostali kanonizowani w kalendarzu Kościoła Powszechnego, bardzo by to sprzyjało nawróceniu prawosławnych wśród tych rytów.

⁵² T. Gorman, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 307.

⁵³ A. M. Ocampo Berrio, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/7(1960), s. 441.

⁵⁴ D. I. Gercke, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 462.

BISKUP (KRAJ) DATA	TREŚĆ POSTULATU (ORYGINAŁ)	TREŚĆ POSTULATU (TŁUMACZENIE)
Jean P. Treacy (Stany Zjednoczone Ameryki) 13 IV 1960	Propositiones sequentes quoad S. Missam propositae sint: (...) frequentior usus partis Temporalis in Calendario Ecclesiae⁵⁵. (...) Propositiones sequentes quoad Breviarium propositae sint: (...) frequentior usus partis temporalis in Calendario Ecclesiae⁵⁶.	Niech zostaną zaproponowane następujące postulaty dotyczące Mszy Świętej: (...) częstsze korzystanie z części <i>temporalnych</i> w kalendarzu Kościoła. (...) Niech zostaną zaproponowane następujące postulaty dotyczące Breviarza: (...) częstsze korzystanie z części <i>temporalnych</i> w kalendarzu Kościoła.
Maurice Baudoux (Kanada)?	Studeat S. Sedes favere calendarii universali adoptioni, secundum quod die dominica inciperent et annum ipsum et mensis quisque vel semestre, et in quo non amplius haberetur nunc vigens mobilitas aliorum festorum: hoc optandum est ut melius coordinentur ad invicem vita religiosa et vita civilis necnon ut radicitus et facilius simplicentur missale et breviarium et ut in die dominica permanenter constituentur dies festi de praecepto non universaliter feriat⁵⁷.	Stolica Apostolska powinna dążyć do popierania przyjęcia kalendarza uniwersalnego, według którego zarówno rok, jak i każdy miesiąc lub półrocze rozpoczynałyby się w niedzielę, a bieżąca ruchomość niektórych świąt zostałaaby zniesiona. Taki porządek byłby pożądany, aby życie religijne i cywilne mogły być lepiej ze sobą skoordynowane, a także aby mszał i brewiarz mogły zostać radykalnie i łatwiej uproszczone oraz by święta nakazane, które nie są powszechnie wolne od pracy, były na stałe wyznaczone na niedzielę.
OCEANIA		
Leon I. Scharmach (Rabaul) 17 VIII 1959	Petit ut Calendarium renovetur et dies Dominicae Paschatis stabilietur⁵⁸.	Postuluje się, aby kalendarz został odnowiony i aby ustalono stałą niedzielę Wielkanocy.

⁵⁵ J. P. Treacy, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 354.

⁵⁶ Tamże, s. 355.

⁵⁷ M. Baudoux, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 78.

⁵⁸ L. I. Scharmach, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/7(1960), s. 643.

Wśród biskupów europejskich dostrzec można dwa zasadnicze nurty refleksji nad ówczesną przyszłością kalendarza liturgicznego. Z jednej strony pojawiały się postulaty zmierzające do ujednolicenia kalendarza, poprzez stworzenie tzw. „kalendarza uniwersalnego”, stałego i niezmiennego, który obowiązywałby w całym Kościele łacińskim, a być może także w Kościołach wschodnich pozostających w komunii ze Stolicą Apostolską. Zwolennicy tej koncepcji wskazywali na potrzebę większej przejrzystości, przewidywalności i stabilności w celebracjach liturgicznych, co miałoby ułatwić zarówno duszpasterstwo, jak i uczestnictwo wiernym w życiu sakramentalnym. Ze względu na globalizację i coraz większą mobilność wiernych, jednolity kalendarz mógłby również sprzyjać lepszej koordynacji życia religijnego z cyklem społecznym i zawodowym, eliminując trudności związane z ruchomymi świętami czy lokalnymi rozbieżnościami.

Z drugiej strony, wyraźnie wyartykułowano także głosy opowiadające się za większą autonomią kalendarza liturgicznego, szczególnie w odniesieniu do zakonów, zgromadzeń zakonnych oraz Kościołów lokalnych. Zwolennicy tej opcji podkreślali wartość duchowego dziedzictwa wspólnot lokalnych, które przez wieki wykształciły własne tradycje, kult świętych i rytmy modlitwy. Optowali więc za tym, aby kalendarz liturgiczny zawierał elastyczne przestrzenie, w których poszczególne diecezje, prowincje zakonne czy instytuty życia konsekrowanego mogłyby celebrować dni poświęcone swoim patronom, założycielom, lokalnym świętym czy wydarzeniom historycznym, bez konieczności podporządkowania się uniwersalnemu schematowi.

Jednym z najbardziej wyrazistych i powracających postulatów wśród biskupów różnych kontynentów, zwłaszcza Azji, jest ujednolicenie daty świętowania Paschy, czyli Wielkanocy. Wspólna, stała data tego najważniejszego święta chrześcijańskiego miałaby ogromne znaczenie zarówno dla jedności Kościoła, jak i dla praktyki duszpasterskiej. Biskupi azjatyccy wskazują w swoich propozycjach konkretnie na pierwszą niedzielę kwietnia jako optymalny termin dla obchodów Wielkiej Nocy. Nie tylko hierarchowie z Azji, ale również wielu biskupów z Europy, Ameryki i Afryki wyraża podobne przekonanie, sugerując, że stała data w pierwszych tygodniach kwietnia byłaby najbardziej odpowiednia. Takie rozwiązanie pozwoliłoby na lepsze skoordynowanie życia liturgicznego z kalendarzem cywilnym, co odniosłoby szczególne znaczenie w kontekście ówczesnych społeczeństw, w których rytm pracy, edukacji i życia rodzinnego jest ściśle powiązany z kalendarzem świeckim.

Z kolei w afrykańskich prowincjach Kościoła, podobnie jak w wielu innych regionach świata, zwrócono uwagę na znaczną złożoność kalendarzy, wynikającą z równoległego funkcjonowania różnych systemów religijnych i świeckich. Wspólnoty muzułmańskie, żydowskie, chrześcijańskie oraz wyznawcy religii tradycyjnych posługują się odrębnymi kalendarzami liturgicznymi, które wyznaczają własne dni świąteczne, dni postu i okresy modlitwy. Dlatego też

w tego typu krajach, aby uniknąć napięć, konfliktów, a także ułatwić wiernym spełnianie praktyk religijnych, pomocne – jak zauważył biskup Silvio Oddi (†2001) – mogłoby się okazać pozostawienie pewnej elastyczności hierarchom poszczególnych Kościołów.

Wśród wielu głosów dotyczących reformy kalendarza liturgicznego szczególną uwagę zwraca propozycja biskupa Paula Pierre’a Piniera (†1992) z Algierii, który zaprezentował koncepcję tzw. kalendarza ekumenicznego. Jest to postulat nie tylko nowatorski, ale również kontrowersyjny, co sam biskup zdaje się doskonale rozumieć. W jego wypowiedzi – zarówno w treści, jak i w formie – dostrzec można świadome napięcie między odwagą a ostrożnością. Zastosowane przez niego wielokropki i wykrzyknik nie są przypadkowe: stanowią subtelny sygnał, że propozycja ta ma charakter prowokacji intelektualnej, zaproszenia do głębokiej refleksji, a nie gotowego rozwiązania.

Jak zatem widać, biskupi z różnych krajów mieli różnorodne propozycje dotyczące reformy kalendarza liturgicznego. Tym niemniej można jednak zauważyć wiele zbieżnych postulatów. Przodujące myśli można by streścić w następujących punktach:

1. Stała data Wielkanocy: wielu biskupów, w tym Jan Czerniak (†1999) z Polski i Giuseppe Battaglia (†1984) z Włoch, postulowało ustalenie stałej daty Wielkanocy, co miałoby ułatwić organizację życia liturgicznego i codziennego wiernych.
2. Zgodność kalendarza liturgicznego z kalendarzem świeckim: biskupi podkreślali potrzebę dostosowania kalendarza liturgicznego do kalendarza świeckiego, aby ułatwić wzajemne relacje między wiernymi a niekatolikami oraz usunąć trudności wynikające z różnic między tymi kalendarzami.
3. Uproszczenie kalendarza: Ermenegild Florit (†1985) z Włoch sugerował uproszczenie kalendarza poprzez redukcję liczby świąt i wprowadzenie bardziej przejrzystych zasad dotyczących obchodów liturgicznych.
4. Zachowanie tylko istotnych świąt: biskupi, tacy jak Ignacy Świrski (†1968) z Polski i Antonio Riberi (†1967) z Irlandii, postulowali zachowanie tylko tych świąt, które mają prawdziwe znaczenie, oraz usunięcie świąt, które są mniej istotne lub zdublowane.
5. Większa elastyczność lokalna: Ludovic Durand (†1972) z Japonii i Marcel Piquet (†1966) z Wietnamu sugerowali większą swobodę w dostosowywaniu kalendarza do lokalnych potrzeb diecezji, krajów i zakonów.
6. Włączenie obchodów kolejnych świętych do kalendarza: biskupi, tacy jak António de Campos (†1991) z Łuzytanii, postulowali włączenie do kalendarza najważniejszych świętych Starego Testamentu oraz świętych z różnych regionów świata, aby ukazać powszechność Kościoła.

Na końcu warto jeszcze przedstawić zestawienie statystyczne wniosków. Otóż wszystkich wniosków było trzydzieści sześć (100%). Trzynaście wniosków pochodziło z Europy (36%), siedem przedstawili biskupi z Azji (19%) i kolejnych siedem było pochodzenia afrykańskiego (19%). Jeden wniosek został wysłany z Oceanii (0,03%). Osiem wniosków wysłali biskupi amerykańscy (22%).

3. Prace „Consilium” nad reformą kalendarza

Reformowanie kalendarza, jak i w ogóle liturgii, nie było zadaniem prostym z wielu względów, spośród których najważniejszym była tradycja Kościoła – nie jest bowiem łatwo przenosić, modyfikować czy rezygnować z obchodów uświęconych wielowiekową obecnością w kalendarzu i tym samym zakorzenionych w pobożności ludowej⁵⁹. To niełatwe zadanie zostało powierzone organowi „Coetus a studiis nr 1” i „Coetus a studiis nr 17”, które wchodziły w skład „Consilium”⁶⁰. Reforma kalendarza polegała bowiem na „interwencji krytyki historycznej w hagiografię”⁶¹. Praca ta była na tyle istotna, że zajmowała pierwsze miejsce spośród różnych zadań powierzanych „Consilium”, gdyż od jej rezultatu zależał kształt mszału i brewiarza⁶². Stąd też była to pierwsza grupa robocza „Consilium”⁶³. Podstawą prac dla tego zespołu był piąty rozdział Konstytucji o Liturgii Świętej z 4 grudnia 1963 roku⁶⁴.

⁵⁹ Wierni wprawdzie mogą nie zauważyć, że Kościół dokonał modyfikacji jakichś modlitw z formularza mszalnego na dany obchód liturgiczny, ale z łatwością zauważą, że zmieniony został dzień czy stopień celebracji danego święta. To z kolei może rodzić pewnego rodzaju problemy natury duszpasterskiej. Zob. J. A. Goñi, *La reforma del Calendario proyectada por la Comisión Piana*, s. 542.

⁶⁰ Zob. K. Konecki, *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne*, s. 195. Zdecydowanie większą pracę nad kalendarzem przeprowadzał jednak „Coetus a studiis nr 1”, jako że to on miał ustalić liczbę świąt i ich gradację (poza Środą Popielcową, Ofiarowaniem Pańskim i Wielkim Tygodniem). Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, w: P. Jounel, R. Kaczynski, G. Pasqualetti (red.), *Liturgia opera Divina e umana. Studi sulla riforma liturgica offerti a S.E. Mons. Annibale Bugnini in occasione del suo 70o compleanno*, Roma 1982, s. 671.

⁶¹ Zob. J. A. G. B., De Paulorena, *Origine ed evoluzione del Calendario Romano*, s. 439; J.-M. Matz, *La sainteté dans les saints du Sanctoral. Étude historique*, s. 119.

⁶² Zob. J. A. G. B. De Paulorena, *El Calendario Romano General tras el Concilio Vaticano II*, w: Asociación Española de Profesores de Liturgia (red.), *La eucaristía al inicio del tercer milenio. Ponencias 2. XXIX jornadas de la Asociación Española de Profesores de Liturgia*, Madrid 2007, s. 11.

⁶³ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 305.

⁶⁴ „Pia Mater Ecclesia suum esse ducit Sponsi sui divini opus salutiferum, statis diebus per anni decursum, sacra recordatione celebrare. In unaquaque hebdoma-

W skład tej grupy weszły następujące osoby: o. Ansgar Dirks OP (†1987) w roli sekretarza, o. Rembert van Doren OSB (†?), ks. prał. Johannes Wagner (†1999), ks. kan. Aimé-Georges Martimort (†2000), ks. Pierre Jounel (†2004),

da, die quam Dominicam vocavit, memoriam habet Resurrectionis Domini, quam semel etiam in anno, solemnitate maxima Paschatis, una cum beata ipsius Passione, frequentat. Totum vero Christi mysterium per anni circulum explicat, ab Incarnatione et Nativitate usque ad Ascensionem, ad diem Pentecostes et ad expectationem beatae spei et adventus Domini. Mystera Redemptionis ita recolens, divitias virtutum atque meritorum Domini sui, adeo ut omni tempore quodammodo praesentia reddantur, fidelibus aperit, qui ea attingant et gratia salutis repleantur. In hoc annuo mysteriorum Christi circulo celebrando, Sancta Ecclesia Beatam Mariam Dei Genetricem cum peculiari amore veneratur, quae indissolubili nexu cum Filii sui opere salutari coniungitur; in qua praecellentem Redemptionis fructum miratur et exultat, ac veluti in purissima imagine, id quod ipsa tota esse cupit et sperat cum gaudio contempletur. Memorias insuper Martyrum aliorumque Sanctorum, qui per multiformem Dei gratiam ad perfectionem proveci, atque aeternam iam adepti salutem, Deo in caelis laudem perfectam decantant ac pro nobis intercedunt, circulo anni inseruit Ecclesia. In Sanctorum enim nataliciis praedicat paschale mysterium in Sanctis cum Christo compassis et conglorificatis, et fidelibus exempla eorum proponit, omnes per Christum ad Patrem trahentia, eorumque meritis Dei beneficia impetrat. Variis denique anni temporibus iuxta traditas disciplinas, Ecclesia fidelium eruditionem perficit, per pias animi et corporis exercitationes, instructionem, precationem, paenitentiae et misericordiae opera. Quapropter placuit Sacrosancto Concilio ea quae sequuntur decernere. Mysterium paschale Ecclesia, ex traditione apostolica quae originem ducit ab ipsa die Resurrectionis Christi, octava quaque die celebrat, quae dies Domini seu dies dominica merito nuncupatur. Hac enim die christifideles in unum convenire debent ut, verbum Dei audientes et Eucharistiam participantes, memores sint Passionis, Resurrectionis et gloriae Domini Iesu, et gratias agant Deo qui eos «regeneravit in spem vivam per Resurrectionem Iesu Christi ex mortuis» (1 Petr. 1, 3). Itaque dies dominica est primordialis dies festus, qui pietati fidelium proponatur et inculcetur, ita ut etiam fiat dies laetitiae et vacationis ab opere. Aliae celebrationes, nisi revera sint maximi momenti, ipsi ne praeponantur, quippe quae sit fundamentum et nucleus totius anni liturgici. Annus liturgicus ita recognoscatur ut, servatis aut restitutis sacrorum temporum traditis consuetudinibus et disciplinis iuxta nostrae aetatis condiciones, ipsorum indoles nativa retineatur ad fidelium pietatem debite alendam in celebrandis mysteriis Redemptionis christianae, maxime vero mysterio paschali. Accommodationes autem, secundum locorum condiciones, si quae forte necessariae sint, fiant ad normam art. 39 et 40. Fidelium animi dirigantur imprimis ad dies festos Domini, quibus mysteria salutis per annum celebrantur. Proinde Proprium de Tempore aptum suum locum obtineat super festa Sanctorum, ut integer mysteriorum salutis cyclus debito modo recolatur. Duplex indoles temporis quadragesimalis, quod praesertim per memoriam vel praeparationem Baptismi et per paenitentiam fideles, instantius verbum Dei audientes et orationi vacantes, componit ad celebrandum paschale mysterium, tam in liturgia quam in catechesi liturgica pleniore in luce ponatur. Proinde: a) elementa baptismalia liturgiae quadragesimalis propria abundantius adhibeantur; quaedam vero ex anteriore traditione, pro opportunitate, restituantur; b) idem dicatur

o. Herman Schmidt SJ (†?) i o. Agostino Amore OFM (†1982), którzy byli konsultorami⁶⁵. Początkowo relatorem grupy był sekretarz „Consilium”, ks. Annibale Bugnini CM (†1982), ale zmieniło się to w 1967 roku, kiedy został nim wyżej wymieniony ks. Pierre Jounel (†2004)⁶⁶.

W celu właściwego rozumienia istoty prac, podejmowanych przez „Consilium” podczas odnowy kalendarza, należy wrócić do dokumentów „Commissio Piana”, powołanej do istnienia przez papieża Piusa XII (†1958) 28 maja 1948 roku, która opracowała projekt reformy, przyjęty w większej części przez „Coetus a studiis nr 1”⁶⁷. Nie przeprowadzono reformy z niczego, jak gdyby budując na pustym gruncie, ale czerpano z prac poprzednich komisji, zachowując ciągłość z tym, co dawniej istniało w Kościele⁶⁸.

Pierwsze spotkanie grupy studyjnej odbyło się 23 stycznia 1965 roku w siedzibie „Consilium”, a jego celem było przeanalizowanie schematu dotyczącego okresów roku liturgicznego, przygotowanego przez ks. Pierre Jounela (†2004)⁶⁹. Z prac wyniknął Schemat nr 61 o tytule: „Proprium de

de elementis paenitentialibus. Quoad catechesim autem animis fidelium inculcetur, una cum consecrariis socialibus peccati, illa propria paenitentiae natura quae peccatum, prout est offensa Dei, detestatur; nec praetermittatur partes Ecclesiae in actione paenitentiali atque oratio pro peccatoribus urgeatur. Paenitentia temporis quadragesimalis non tantum sit interna et individualis, sed quoque externa et socialis. Praxis vero paenitentialis, iuxta nostrae aetatis et diversarum regionum possibilitates necnon fidelium condiciones, foveatur, et ab auctoritatibus, de quibus in art. 22, commendetur. Sacrum tamen esto ieiunium paschale, feria VI in Passione et Morte Domini ubique celebrandum et, iuxta opportunitatem, etiam Sabbato sancto producendum, ut ita, elato et aperto animo, ad gaudia dominicae Resurrectionis perveniatur. Sancti iuxta traditionem in Ecclesia coluntur, eorumque reliquiae authenticae atque imagines in veneratione habentur. Festa Sanctorum mirabilia quidem Christi in servis eius praedicant et fidelibus opportuna praebent exempla imitanda. Ne festa Sanctorum festis ipsa mysteria salutis recolentibus praevalcant, plura ex his particulari cuique Ecclesiae vel Nationi vel Religiosae Familiae relinquuntur celebranda, iis tantum ad Ecclesiam universam extensis, quae Sanctos memorant momentum universale revera prae se ferentes”. Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, *Constitutio de Sacra Liturgia*, s. 125–127, nry 102–111.

⁶⁵ Zob. K. Konecki, *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne*, s. 195.

⁶⁶ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, tłum. J. M. O’Connel, Collegeville–Minnesota 1990, s. 305 (z przyp. 1); K. Konecki, *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne*, s. 195; P. Jounel, *L’élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 671.

⁶⁷ Zob. J. A. Goñi, *La reforma del Calendario proyectada por la Comisión Piana*, s. 524.

⁶⁸ Zob. J. A. G. B. De Paulorena, *La riforma del calendario liturgico progettata dalla Commissione Piana*, „Scriptorium Victorienne” 53(2006), s. 129.

⁶⁹ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 306; P. Jounel, *L’élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 671.

tempore”, przesłany konsultorom, który datuje się na 12 lutego 1965 roku, liczący trzy strony, zawierający pięć rozdziałów: 1) Uroczystości Wielkanocne, 2) Okres Narodzenia Pańskiego, 3) Okres Adwentu, 4) Niedziele w ciągu roku, 5) Litanie i Suche Dni⁷⁰. Do nich i do zespołu siedemnastego, zajmującego się szczególnymi obrzędami roku liturgicznego, zaadresowano też 15 marca 1965 roku dokument znany jako Schemat nr 65 o nazwie: „Proprium de tempore”, dzielący się na takie same rozdziały jak schemat nr 61, tyle że liczył czternaście stron ze względu na to, iż poruszano w nim problematykę obchodów ku czci świętych⁷¹. Trzydziestego marca 1965 roku stworzono także Schemat nr 71 o tytule: „De calendario recognoscendo (3)”, który wraz ze Schematem nr 75 o nazwie: „De calendario recognoscendo (4)” z 10 kwietnia 1965 roku zawierał projekt rewizji kalendarza liturgicznego⁷². Na podstawie tych prac dokonano pierwszej prezentacji sprawozdania, dokonanej na piątej sesji plenarnej „Consilium” (26–30 kwietnia 1965), kiedy to w auli Pałacu Apostolskiego na Watykanie omawiano Schemat nr 75⁷³. Relację na temat prac dokonywanych względem kalendarza z ramienia „Coetus a studiis nr 1” omówił 27 kwietnia 1965 roku o. Ansgar Dirks OP (†1987), przedstawiając ogólne kryteria odnowy kalendarza liturgicznego⁷⁴. Schemat nr 75 o nazwie: „De calendario recognoscendo (4)”, liczący sześć stron, zawierał sprawozdanie na temat wstępnych ustaleń dotyczących *proprium de tempore* i *proprium sanctorum*⁷⁵. Zagłębiając się we wspomniane sprawozdanie, można zauważyć następujące cele odnowy kalendarza: (1) zmniejszenie liczby świąt ku czci świętych, aby nie górowały one nad obchodami dotyczącymi misteriiów zbawienia; (2) pozostawienie celebracji wielu obchodów liturgicznych Kościołom partykularnym, zawierając w kalendarzu ogólnym tylko te święta, które mają istotniejsze znaczenie; (3) przywrócenie niedzieli właściwego

⁷⁰ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 61: „Proprium de tempore”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 604.

⁷¹ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), Coetus a studiis XVII (De ritibus peculiaribus in anno liturgico), *Schema n. 65: „Proprium de tempore”*, w: tamże, s. 604.

⁷² Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schmea n. 71: „De calendario recognoscendo (3)”*, w: tamże, s. 604; Tenże, *Schema n. 75: „De calendario recognoscendo (4)”*, w: tamże, s. 605.

⁷³ Zob. P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 469.

⁷⁴ Zob. Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, *Quinta sessio plenaria „Consilii”*, „Notitiæ” 5(1965), s. 104.

⁷⁵ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schmea n. 75: „De calendario recognoscendo (4)”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 605.

charakteru⁷⁶. Podczas modyfikacji kalendarza liturgicznego miano kierować się następującymi kryteriami:

- I. Względem części własnych roku liturgicznego (*Proprium de Tempore*) były to pytania o: (1) dalsze dołączanie świąt i wspomnień do Okresu Narodzenia Pańskiego, takich jak np. Święto św. Rodziny czy komemoracja chrztu Pańskiego; (2) zniesienie Okresu Siedemdziesiątnicy; (3) skrócenie Okresu Wielkanocnego do pięćdziesięciu dni⁷⁷.
- II. Względem części własnych o świętych (*Proprium de Sanctis*) były to założenia dotyczące: (1) pozostawienia w kalendarzu ogólnym obchodów ku czci znaczących świętych dla całego Kościoła powszechnego, aby msza i brewiarz zawierały mniej tych świąt; (2) zastanowienia się nad modyfikacją lekcjonarza mszalnego na dni powszednie, aby w dni powszednie, nawet jeśli wypada obchód ku czci świętego, nieposiadającego własnego zestawu czytań, można było odczytywać konkretne lekcje biblijne w cyklu półciąglym⁷⁸.

Chciano dokonać rewizji kalendarza poprzez dodanie do kalendarza świętych z różnych regionów świata, ukazując przy tym powszechność osób kanonizowanych, a także wyzbyc się wszelkich duplikatów świąt i tych obchodów, które niekoniecznie wspominają jakieś wydarzenie czy tajemnicę z życia Zbawiciela lub konkretnego świętego⁷⁹. Trzeba bowiem pamiętać, że święci nie byli nigdy od razu wpisywani do kalendarza, gdyż większość z nich była do niego dopisywana albo w momencie kanonizacji (od X wieku), albo w chwili, gdy cieszyli się znacznym kultem (od początku)⁸⁰. Różne legendy czy wątpliwej jakości opowiadania powodowały też problemy, gdyż o ile były one często podstawą do szerzenia kultu danego świętego i jego znajomości wśród wiernych, o tyle bardzo często były to historie wymyślone, tak że później trudno było zweryfikować nie tylko prawdziwe imię danego świętego czy jego śmierć, ale w ogóle istnienie⁸¹. Wskazano, że możliwe byłoby dodanie do kalendarza świąt, których obchodzenie byłoby dowolne, aby samodzielnie wybierać, któremu obchodowi danego dnia przyznać pierwszeń-

⁷⁶ Te punkty nie wyniknęły z samych orzeczeń soborowych, które choć je zawierały, wynikały z nastawienia biskupów i papieży od 1913 roku, kiedy to Pius X (†1914) zainicjował tego typu odnowę. Zob. J. A. Goñi, *La reforma del Calendario proyectada por la Comisión Piana*, s. 523–524.

⁷⁷ Zob. A. Dirks, *Principia seu criteria generalia ad calendarium liturgicum instaurandum*, „Notitiae” 6(1965), s. 150–151.

⁷⁸ Zob. tamże, s. 151; K. Konecki, *Praca redakcyjne nad reformą okresu Wielkiego Postu*, „Teologiczne Studia Siedleckie” 12(2015), s. 244.

⁷⁹ Zob. A. Dirks, *Principia seu criteria generalia ad calendarium liturgicum instaurandum*, s. 151–152.

⁸⁰ Zob. J. Dubois, *Les saints du nouveau calendrier. Tradition et critique historique*, s. 168.

⁸¹ Zob. J.-M. Matz, *La sainteté dans les saints du Sanctoral. Étude historique*, s. 123.

stwo, a które pominąć⁸². Obchodami liturgicznymi, powszechnymi dla całego Kościoła, miały być przede wszystkim święta Apostołów i Ewangelistów⁸³. W odniesieniu do Męczenników ustalono, że w kalendarzu winni pozostać i być do niego włączeni tylko ci, którzy ciesząc się publicznym kultem, mają istotne znaczenie dla Kościoła i reprezentują różne stany i grupy wspólnoty eklezjalnej⁸⁴. Podkreślano też to, jak istotne jest pozostawienie w kalendarzu większych doktorów Kościoła oraz tych świętych, którzy przez formę duchowości lub apostołstwa mają znaczny wpływ na życie Kościoła⁸⁵. Ważne było przy tym zważanie na prawdę historyczną, gdyż w wielu obchodach ku czci świętych były umieszczone elementy legendarne lub wątpliwe z punktu widzenia historycznego⁸⁶. Ingerencja historyczna, oparta na badaniu tekstów źródłowych, była tu istotna ze względu na rzetelność, gdyż hagiografowie wielokrotnie się mylili i nie zawsze też podawali w pełni sprawdzone informacje, gdy spisywali żywot świętego⁸⁷. Podkreślono więc potrzebę obchodzenia świąt ku czci świętych, o których wiadomo było (z historycznego punktu widzenia), że rzeczywiście żyli w ich *dies natalis*, albo – w sytuacji przeszkody – w *dies translationis* lub *dies ordinationis*⁸⁸.

Te założenia i cele zostały zaaprobowane podczas tej sesji⁸⁹. Z dyskusji, która się wówczas wywiązała, wynikały także inne, równie istotne założenia odnośnie do odnowy kalendarza i w ogóle roku liturgicznego, gdyż podano wytyczne dla dalszych prac, w skład których wchodziły następujące założenia: 1) Rok liturgiczny będzie się rozpoczynał Pierwszą Niedzielą Adwentu; 2) 1 stycznia jest dniem ważnym ze względu na święto Imienia Jezus, wspomnienie Matki Bożej i początek roku cywilnego; 3) Okres Siedemdziesiątnicy stracił swój charakter pokutny, więc należy jego niedziele uczynić niedzielami w ciągu roku; 4) Początkiem Wielkiego Postu będzie Pierwsza Niedziela Wielkiego Postu, a posypanie głów – za decyzją Konferencji Episkopatu – może nastąpić między Środą Popielcową a Poniedziałkiem po Pierwszej Niedzieli Wielkiego Postu; 5) Triduum Paschalne będzie się zaczynało Mszą wieczorną Wielkiego Czwartku; 6) Zniesiona zostanie Oktawa Zesłania Ducha Świętego; 7) Święto Wniebowstąpienia Pańskiego – za decyzją Konferencji Episkopatu – może zostać

⁸² Zob. A. Dirks, *Principia seu criteria generalia ad calendarium liturgicum instaurandum*, s. 152.

⁸³ Zob. tamże.

⁸⁴ Zob. tamże.

⁸⁵ Zob. tamże.

⁸⁶ Zob. E. Mateja, *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II*, s. 13.

⁸⁷ Zob. J. Dubois, *Les saints du nouveau calendrier. Tradition et critique historique*, s. 160.

⁸⁸ Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 673.

⁸⁹ Zob. K. Konecki, *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne*, s. 196.

przesunięte na następującą po nim niedzielę; 8) Modyfikacje nie dotkną święta Trójcy Przenajświętszej, które ma pozostać takie jak dotychczas⁹⁰. Podejmując te założenia, kontynuowano pracę, której kolejny rezultat został zaprezentowany na siódmej sesji plenarnej „Consilium” (6–14 października 1966).

Zanim do niej doszło, „Coetus a studiis nr 1” stworzył jeszcze jedenaście dokumentów roboczych:

1. Schemat nr 93 o nazwie: „Relatio de disceptatione super propositinibus factis Consilio” z 10 maja 1965 roku, liczący cztery strony⁹¹.
2. Schemat nr 109 o nazwie: „De calendario Ecclesiae universalis – Proprium de Sanctis”, którego data jest nieznana, liczący czternaście stron⁹².

⁹⁰ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 307.

⁹¹ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 93*: „*Relatio de disceptatione super propositionis factis Consilio*”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 605.

⁹² Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 109*: „*De calendario Ecclesiae universalis – Proprium de Sanctis*”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 605. Był to schemat istotny ze względu na to, iż przedstawiał on już projekt zmian dat dni świątecznych, przenosząc pewne dni na właściwy czas ich *dies natalis* czy *dies translationis*:

1. Tomasza z Akwinu na 28 stycznia;
2. Cyryla i Metodego na 14 lutego;
3. Polikarpa na 23 lutego;
4. Benedykta na 11 lipca;
5. Piusa X na 21 sierpnia;
6. Grzegorza Wielkiego na 3 września;
7. Jana Chryzostoma na 13 września;
8. Wincentego Pallottiego na 27 września;
9. Ignacego Antiocheńskiego na 17 października;
10. Leona Wielkiego na 10 listopada;
11. Jana od Krzyża na 14 grudnia.

Ponadto w projekcie uwzględniono: wpisanie na dzień 1 stycznia wspomnienia śś. Marii, Bazylego i Grzegorza z Nazjanzu; przeniesienie święta św. Macieja na Okres Wielkanocny; umieszczenie obchodu ku czci św. Moniki w przeddzień święta św. Augustyna; poświęcenie dnia 30 czerwca świętym pierwszym męczennikom rzymskim. Chciano tu zachowania tylko kilku obchodów ku czci starożytnych męczenników: Fabiana i Sebastiana, Agnieszki, Nereusza i Achillesa, Marcelina i Piotra, Pankracego, Sykstusa II i jego towarzyszy, Poncjana, i Hipolita, Korneliusza i Cypriana, Kaliksta i Cecylii. W celu uniwersalizacji kalendarza chciano w kalendarzu zachować: świętych angielskich – Jana Fischera i Tomasza Morusa; świętego irlandzkiego – Kolumbana; świętych holenderskich – Męczenników z Geum; świętych z Maroka – Berarda i jego towarzyszy; świętych z Afryki Północnej – Męczenników ze Scylicji; świętych z Ugandy – Karola Lwangi i jego towarzyszy; świętego z Indii – Jana de Brito; świętych japońskich – Męczenników z Nagasaki; świętego z Oceanii – Pierra Chanela; świętych ze Stanów Zjednoczonych i z Kanady – Izaaka Jogues’a i jego towarzyszy; świętego

3. Schemat nr 132 o nazwie: „De recognitione Calendarii genralis” z 3 grudnia 1965 roku, liczący trzydzieści cztery strony⁹³.
4. Schemat nr 138 bez nazwy z 30 grudnia 1965 roku, liczący dwanaście stron⁹⁴.
5. Schemat nr 154 o nazwie: „De calendario” z 5 kwietnia 1966 roku, liczący dwanaście stron⁹⁵. Dla niego opublikowano też dwa dodatki⁹⁶.

z Ameryki Łacińskiej – Marcina de Porres. Dokonano również próby zmniejszenia świąt pobożnościowych (tzw. dewocyjnych), pozostawiając z nich jedynie kilka: Matki Bożej z Lourdes, Matki Bożej Bolesnej i Matki Bożej Różańcowej. Chciano także zgromadzić wszystkie święta ku czci Aniołów w jedno, pod wspólną datą 29 września. Zdecydowano się natomiast nie uwzględniać świętych: Bernadetty Soubirous, Ludwika Marii Grignon de Montfort, Józefa Cottolengo, Dominika Savio, Izydora Oracza, Rity z Cascii, Franciszka Solano, Piotra Klawera, Leonarda de Porto Maurizio i Franciszka Cabrinięgo. Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 673–674.

⁹³ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 132*: „De recognitione Calendarii generalis”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 606. Treść tego schematu zawierała strukturę kalendarza, przedstawiając w nim tylko obowiązkowe obchody liturgiczne. Istotne było tutaj zamieszczenie obchodu św. Józefa 19 marca tylko tam, gdzie rzeczywiście tego dnia obchodzi się to święto nakazane. W innych krajach miało być ono obchodzone 1 maja. Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 674.

⁹⁴ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 138*: „...”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 606. Ten schemat powstał ze względu na wiele życzeń dotyczących modyfikacji schematu oznaczonego numerem 132. Dodano do niego obowiązujące uroczystości i usunięto wszystkie obchody od końca lutego do 21 kwietnia (poza św. Józefem oraz Zwiastowaniem Pańskim). Obchody z marca przeniesiono na luty, a z kwietnia na maj. Do schematu włączono także nowe grupy męczenników, które przetrwały w późniejszych dokumentach roboczych, ale nie znalazły się ostatecznie w kalendarzu (byli nimi: Fruktuoz i Eulogiusz z Tarragony; Potyna, Blandyny i ich braci z Lyonu; Męczenników z Abiteny). Obecny był w nim obchód Marii i Marty z Betanii, wyznaczony na 29 lipca. Dodano także obchód Maryi Królowej na 31 maja. Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 674.

⁹⁵ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 154*: „De calendario”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 606. Zbierał on w jedno obydwie poprzednie projekty. Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 675.

⁹⁶ Pierwszy z nich zawierał nowe propozycje odnośnie do kalendarza, a drugi wykaz dziewięćdziesięciu dwóch świąt, które miano usunąć, i czterestu, które miano dodać. Zob. P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 607. Pierwszy dodatek przywracał świętom z marca i kwietnia ich poprzednie daty, obecne w kalendarzu z 1961 roku. Natomiast drugi dodatek przewidywał: obecność święta św. Józefa 19 stycznia; zachowanie około piętnastu męczenników (lub ich grup), których czczono w Rzymie minimum

6. Schemat nr 174 o nazwie: „De recognitione Calendarii generalis” z 1 sierpnia 1966 roku, liczący trzydzieści sześć stron⁹⁷. Dla niego również opublikowano trzy dodatki⁹⁸.

Schematy te w większości były podobne pod kątem treści w nich poruszanych. Wynikało to z tego, że podczas prac zrodził się problem dotyczący tego, których spośród świętych uznawać za świętych uniwersalnych i które obchody zachować w formie *ad libitum* (do wyboru)⁹⁹.

Podczas siódmej sesji plenarnej (6–14 października 1966), mającej miejsce na Watykanie, omawiano Schemat nr 188¹⁰⁰. Był to dokument roboczy o nazwie: „De recognitione Calendarii generalis”, liczący trzydzieści pięć stron i dodatek, przedstawiający rozbudowany projekt rewizji kalendarza¹⁰¹. Relację na temat prac nad reformą kalendarza przedstawił o. Agostino Amore OFM (†1982) – w aspekcie *proprium sanctorum* i ks. Pierre Jounel (†2004) – w aspekcie *proprium temporale*¹⁰². W trakcie tego spotkania dyskutowano

od VII w.; celebrowanie obchodu ku czci św. Macieja Apostoła 14 maja (blisko Wniebowstąpienia). Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 675.

⁹⁷ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 174*: „De recognitione Calendarii generalis”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 607. Schemat ten wynikał z pracy nad dwoma poprzednimi projektami. W większości zachowywał on to, co już ustalono, zachowując połowę starożytnych męczenników (także Machabejskich) w formie wspomnienia *ad libitum*, rezygnował z niektórych obchodów (ku czci duchów niebieskich i świętych). Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 675.

⁹⁸ Pierwszy z nich zawierał sprawozdanie historyczne na temat świąt Najświętszej Maryi Panny w liturgii rzymskiej, drugi podejmował zagadnienie celebrowania obchodów ku czci świętych, a trzeci zarysowywał podział obchodów liturgicznych. Zob. P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 607–608.

⁹⁹ Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 672.

¹⁰⁰ Zob. P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 469. Schemat zawierał w sobie ostateczne poprawki i rezygnował z uwzględniania w kalendarzu świąt niektórych męczenników ze starożytności oraz paru świętych (m.in. Hilariona, Jana z Mathy, Piotra z Werony czy Piotra Celestyna), aplikując jednak do kalendarza kilku innych świętych (np. Henryka), opuszczonych w poprzednich projektach. Ustalono także datę święta Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, ustanawiając je na 31 maja (usuwając wzmiankę o Maryi Królowej) oraz zachowano święto św. Józefa 19 marca (z propozycją, że Konferencje Biskupów mogłyby ten obchód przenosić na inny dzień). Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 675–676.

¹⁰¹ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 188*: „De recognitione Calendarii generalis”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 608–609; Tenze, *Schema n. 188 (Addendum)*: „De recognitione temporalis”, w: tamże, s. 609.

¹⁰² Zob. Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, *Septima sessio plenaria „Consilii”*, „Notitiæ” 23(1966), s. 313.

nad kwestią święta Świętej Rodziny i terminologią używaną do określenia dni liturgicznych¹⁰³. Odnosnie do wspomnianego obchodu zastanawiano się nad datą tej celebracji, chcąc go umiejscowić w niedzielę wypadającą między 1 a 5 stycznia, Trzecią Niedzielę po Objawieniu Pańskim lub 1 maja, ale ostatecznie zdecydowano go przypisać do Niedzieli w Oktawie Narodzenia Pańskiego¹⁰⁴. Projekt reformy obchodów ku czci świętych oraz kalendarza (odnosnie do obchodów), przedstawiony na tej sesji, został jednogłośnie zatwierdzony przez ojców „Consilium”¹⁰⁵.

Zajęto się także kwestią terminologiczną, gdyż chciano uprościć gradację obchodów liturgicznych, umieszczając je w czterech grupach: uroczystości, święta, komemoracje i wspomnienia, ale projekt ten napotkał problemy, a komisja nie była do końca zgodna, aby nowa hierarchia dni liturgicznych tak właśnie wyglądała¹⁰⁶. „Coetus a studiis nr 1” spotkał się później jeszcze raz w listopadzie 1966 roku, aby po raz kolejny przedyskutować kwestie reformy kalendarza¹⁰⁷. Wówczas stwierdzono, że – celem uniknięcia problemów z rozumieniem terminu *memoria* (wspomnienie), mogącym być utożsamianym z dawnym *commemoratio* (wspomnienie) – w nowym kalendarzu wspomnienia będą się dzieliły na *obligatoria* (obowiązkowe) i *ad libitum* (dowolne)¹⁰⁸.

Należy tu także nadmienić o istnieniu Schematu nr 21 z 1 marca 1967 roku, noszącego tytuł: „Expositio de calendarii instauratione Patribus Synodi Episcoporum proponenda”, który liczył sześć stron i dotyczył propozycji odnowy kalendarza, zgodnie z życzeniami ojców synodalnych¹⁰⁹.

Ostateczny projekt odnowy kalendarza został zatwierdzony podczas ósmej sesji plenarnej „Consilium”, odbywającej się w Pałacu Apostolskim na

¹⁰³ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 308.

¹⁰⁴ Argumentowano to tym, że święto to uwydatnia tajemnicę Wcielenia i Narodzenia Pańskiego. Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 309. Trzeba przy tym pamiętać, że święto to występowało wówczas w Niedzielę po Objawieniu Pańskim, na którą to zostało przeniesione przez papieża Benedykta XV (†1922), jako że wcześniej obchodzono je 19 stycznia. Zob. E. Mateja, *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II*, s. 151 (z przyp. 36).

¹⁰⁵ Zob. P. Jounel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 676.

¹⁰⁶ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 309.

¹⁰⁷ Zob. Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, „*Consilium Praesidentiae*”, Not 26 (1967), s. 47.

¹⁰⁸ Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 309.

¹⁰⁹ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 213*: „*Expositio de calendarii instauratione Patribus Synodi Episcoporum proponenda*”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 609.

Watykanie w dniach 10–19 kwietnia 1967 roku¹¹⁰. Wspomniane modyfikacje wpłynęły na powstanie Schematu nr 225 o nazwie: „De calendario Romano instaurando” z 18 kwietnia 1969 roku, który liczył w sumie czterdzieści cztery strony¹¹¹. Na jego kartach zmieniono terminologię, jako że wspomniany projekt nie przewidywał dalszego używania sformułowania *commemoratio* (wspomnienie), ale *memoria* (wspomnienie), a także usunięto kilka świąt męczenników (m.in. Jana de Brito, Edwarda czy Grzegorza Cudotwórcy)¹¹². Natomiast trzeba tu odnotować, że dni liturgiczne według ustalonej precedencji były jednym z tematów Schematu nr 237 o nazwie: „La mise en usage du nouveau Calendrier” z 14 sierpnia 1967 roku, liczącego dziewiętnaście stron¹¹³.

Wypracowany projekt został przedstawiony papieżowi, który skonsultował go ze Świętą Kongregacją Obrzędów i Świętą Kongregacją Nauki Wiary, które przesyłały swoje komentarze i uwagi do proponowanego schematu¹¹⁴.

Oto rezultaty pracy:

1. Całkowite przyjęcie święta Chrystusa Króla w formie przedstawionej przez „Consilium”.
2. Uczynienie wspomnieniem dowolnym obchodu Najświętszej Maryi Panny z Lourdes, a wspomnieniem obowiązkowym obchodów

¹¹⁰ Zob. Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, *Octava sessio plenaria „Consilii”*, Not 28–29 (1967), s. 138–146.

¹¹¹ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 225: „De calendario romano instaurando”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 610.

¹¹² Na tym etapie prac nad kalendarzem było w nim dziesięć uroczystości, dwadzieścia dwa święta i sto pięćdziesiąt pięć wspomnień. Zob. P. Jounel, *L’élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 677. Na temat problemu z rozumieniem terminu „commemoratio”, zob. K. Bukowski, *Nowy kalendarz liturgiczny*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 22(1969), 6, s. 344–345.

¹¹³ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 237: „La mise en usage du nouveau Calendrier”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 610.

¹¹⁴ Papież zwrócił uwagę przede wszystkim na temat Środy Popielcowej i obchodów ku czci niektórych świętych. Natomiast Święta Kongregacja Obrzędów przedstawiła uwagi na temat: 1) Kwestii ogólnych (zasygnalizowano w nich zagrożenie płynące z likwidacji wielu świąt); 2) Roku liturgicznego (podkreślono potrzebę zauważenia dwóch cech Okresu Adwentu – z jednej strony miał być to okres radości, a z drugiej okres oczekiwania, rozpoczynania Okresu Wielkiego Postu od Środy Popielcowej, możliwości zniesienia Oktawy Zesłania Ducha Świętego, ograniczenia przenoszenia uroczystości zewnętrznych na niedzielę, wyznaczenia święta Chrystusa Króla na ostatnią niedzielę października); 3) Zwracania uwagi nie tylko na kult świętych, ale i na ich wpływ na dzieła i życie Kościoła; 4) Kwestii szczegółowych (chciano minimalnej liczby wspomnień dowolnych). Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 311.

- Najświętszej Maryi Panny Różańcowej, Najświętszej Maryi Panny Królowej i Matki Bożej Bolesnej.
3. Przeniesienie obchodu Bożej Rodzicielki Maryi (Macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny) z 11 października na 1 stycznia oraz Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny na 31 maja. Wyznaczenie obchodu Najświętszej Maryi Panny Królowej na 22 sierpnia, a Najświętszego Serca Maryi na sobotę po Najświętszym Sercu Pana Jezusa.
 4. Zachowanie obchodu Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w dniu 21 listopada, nadając temu świętu nowe znaczenie.
 5. Zachowanie obchodu Matki Bożej Bolesnej w dniu 15 września.
 6. Zniesienie obchodu Imienia Maryi.
 7. Złączenie w jedno trzech świąt ku czci Archaniołów pod datą 29 września.
 8. Zmniejszenie liczby obchodów ku czci świętych doktorów, zachowując święta tylko niektórych, najbardziej reprezentatywnych dla Wschodu i Zachodu.
 9. Podniesienie do rangi wspomnienia obowiązkowego obchodów ku czci dwudziestu trzech świętych, dotychczas kwalifikowanych w projektach roboczych do grupy wspomnienia dowolnego¹¹⁵.

Ostateczny projekt zamieszczono w Schemacie nr 260, liczącym siedemdziesiąt siedem stron i noszącym nazwę: „De Calendario Romano instaurando” z 30 listopada 1967 roku¹¹⁶. W nim zwarto kilka modyfikacji polegających na wprowadzeniu do kalendarza wspomnienia Siedmiu Świętych Założycieli Zakonu Serwitów oraz Dedykacje Bazylik Matki Bożej Większej, św. Piotra i św. Pawła¹¹⁷. Projekt ten został zatwierdzony przez papieża¹¹⁸.

¹¹⁵ Spośród nich dwunastu było zaproponowanych przez papieża: Franciszek Salezy, Polikarp, Perpetua i Felicyta, Patryk, Filip Neri, Alojzy Gonzaga, Marta, Klara, Alfons, Karol Boromeusz, Jozafat i Jan od Krzyża. Zob. A. Bugnini, *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, s. 313.

¹¹⁶ Zob. Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 260*: „De Calendario Romano instaurando”, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, s. 611.

¹¹⁷ Zob. P. Journel, *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, s. 678.

¹¹⁸ Zob. tamże, s. 672. Warto przy tym przywołać słowa papieża z konsystorza, który odbył się 30 kwietnia 1969 roku: „Ad novum Calendarium Romanum quod attinet, animadvertens Annum Liturgicum funditus mutatum non esse, sed in eo retractando hanc normam servatam esse, ut elementa, ex quibus singulae temporis liturgici partes constant, melius in sua luce ponerent mysterium paschale Christi quasi centrum esse totius sacri liturgici cultus. Calendarium praeterea, quantum fieri potuit, celebrationem «diei natalis» singulorum Sanctorum Caelitum confirmavit, hac quidem ratione, ut pro universa Ecclesia ii deligerentur qui, quoad historiam et exemplum, praecipuum momentum habere viderentur, ceteri vero minus noti cultui Ecclesiae localis relinquerentur, accurate ad fidem historicam iis revocatis quae cum ipsorum vita et festo coniunguntur; qui agendi modus eo tendit, ut manifesto pateat

Zakończenie

Z powyższej analizy wynikało, że reforma liturgiczna w odniesieniu do kalendarza była przemyślana i dokonywana w sposób wyważony, uwzględniając przy tym walory pastoralne. Jest to niewątpliwie ważne, gdyż dostrzeżenie charakteru odnowy, który był duszpasterski, pozwala zrozumieć wiele zmian. W tym duchu pisało też wielu biskupów przedstawiających swoje idee dokonanej później reformy.

Odpowiadając na zadane we wstępie pytanie, trzeba przede wszystkim dostrzec, że rola przedsoborowych postulatów nie była bynajmniej drugoplanowa. Posoborowa komisja „Consilium” rzeczywiście wyszła naprzeciw wielu z tych idei:

1. Wyeksponowano znaczenie niedzieli.
2. Uproszczono podział dni liturgicznych.
3. Wyeliminowano z kalendarza święta-dublety i obchody ku czci tych świętych, których autentyczność nie była pewna.
4. Zachowano w kalendarzu obchody istotne dla całego Kościoła, pozostawiając przy tym miejsce na ewentualne dopisanie lokalnych dni świątecznych.
5. Wprowadzono do kalendarza świętych z różnych regionów świata.

Można jednak dostrzec też takie propozycje, które nie doczekały się realizacji, chociaż niektóre z nich były tematami prac „Consilium”. Wśród nich:

1. Ustalenie stałej daty Wielkanocy.
2. Włączenie do kalendarza świętych Starego Testamentu.
3. Utworzenie nowych świąt ku czci pierwszej Osoby Boskiej.
4. Wyeliminowanie świąt ruchomych z kalendarza.

Zatem wnioski biskupów, wysłane do „Consilium”, istotnie wpłynęły na reformę liturgiczną, a ich treść była podczas niej (w większości) brana pod uwagę. Nie wszystko jednak zostało wprowadzone. Wynikało to z wielu czynników, spośród których należy wymienić dogmatyczne, ekumeniczne oraz praktyczne. Wiele z tych tematów jest żywych do dziś, wszak mówi się obecnie o włączaniu do kalendarza świąt ku czci Boga Ojca czy też o ustaleniu wspólnej daty Wielkanocy.

Reasumując, posoborowa reforma liturgiczna czerpała z postulatów biskupów świata. Doświadczenie pastoralne tych, którzy przewodzili poszczególnym jednostkom administracyjnym Kościoła, nie tylko wspomogło pracę członków „Consilium”, ale także umożliwiło komisji szersze spojrzenie na

sanctitatem in Ecclesia ad omnes terrarum regiones et ad omnia tempora pertinere, itemque omnes populos omnesque fideles e quovis societatis ordine ad sanctitatem adipiscendam vocari, ut graviter Concilium Oecumenicum docuit Constitutione cui Lumen gentium est index”. Paulus VI, *Allocutiones*, „Acta Apostolicæ Sedis” 61(1969), s. 428–429.

problematykę kalendarza. Wszystko to było potrzebne do tego, aby reforma rzeczywiście była pastoralna.

Bibliografia

- Allorio C., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3 (1960), s. 512–521.
- Battaglia G., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3 (1960), s. 248–250.
- Baudoux M., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6 (1960), s. 78–86.
- Bugnini A., *The Reform of the Liturgy, 1948–1975*, tłum. J. M. O’Connel, Collegeville–Minnesota 1990.
- Bukowski K., *Nowy kalendarz liturgiczny*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 22 (1969), 6, s. 342–349.
- Capistrano A., Cayer J., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5 (1960), s. 395–396.
- Coetus a studiis I (De calendario), Coetus a studiis XVII (De ritibus peculiaribus in anno liturgico), *Schema n. 65: „Proprium de tempore”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 604.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 61: „Proprium de tempore”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 604.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schmea n. 71: „De calendario recognoscendo (3)”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 604.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schmea n. 75: „De calendario recognoscendo (4)”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 605.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 93: „Relatio de disceptatione super propositionis factis Consilio”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 605.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 109: „De calendario Ecclesiae universalis – Proprium de Sanctis”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 605.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 132: „De recognitione Calendarii generalis”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 606.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 138: „...”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 606.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 154: „De calendario”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196 (1982), s. 606.

- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 174: „De recognitione Calendarii generalis”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 607.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 188: „De recognitione Calendarii generalis”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 608–609.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 188 (Addendum): „De recognitione Calendarii generalis”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 609.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 213: „Expositio de calendarii instauratione Patribus Synodi Episcoporum proponenda”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 609.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 225: „De calendario romano instaurando”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 610.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 237: „La mise en usage du nouveeau Calendrier”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 610.
- Coetus a studiis I (De calendario), *Schema n. 260: „De Calendario Romano instaurando”*, w: P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (Marzo 1964–Luglio 1975)*, „Notitiæ” 195–196(1982), s. 611.
- Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, *Septima sessio plenaria „Consilii”*, „Notitiæ” 23(1966), s. 310–313.
- Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, *Quinta sessio plenaria „Consilii”*, „Notitiæ” 5(1965), s. 99–104.
- Cornelis F. J., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 176–181.
- Cousineu, *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 567–569.
- Czerniak J., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 713–720.
- Da Fonseca A. V., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 611–612.
- Damiano C. I., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 564–565.
- De Campos A., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 619–620.
- De Jesus e Souza A., *Hierarchiczny porządek w obchodzeniu świąt*, „Mysterium Christi” 4(1932/1933), 4, s. 110–114.
- De Paulorena J. A. G. B., *El Calendario Romano General tras el Concilio Vaticano II*, w: Asociación Española de Profesores de Liturgia (red.), *La eucaristía al inicio del tercer milenio. Ponencias 2. XXIX jornadas de la Asociación Española de Profesores de Liturgia*, Madrid 2007, s. 11–85.
- De Paulorena J. A. G. B., *La riforma del calendario liturgico progettata dalla Commissione Piana*, „Scriptum Victoriense” 53(2006), s. 129–228.
- De Paulorena J. A. G. B., *Origine ed evoluzione del Calendario Romano*, „Rivista Liturgica” 102(2015), 2, s. 415–449.

- Descuffi J. E., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 623–635.
- Dirks A., *Principia seu criteria generalia ad calendarium liturgicum instaurandum*, „Notitiæ” 6(1965), s. 150–152.
- Doi P. T., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 84–88.
- Dubois J., *Le culte des saints au 12o siecle au Latran et au Vatican*, „La Maison-Dieu” 133(1969), s. 110–114.
- Dubois J., *Les saints du nouveau calendrier. Tradition et critique historique*, „La Maison-Dieu” 100(1969), s. 157–178.
- Durand L., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 93–98.
- Florit E., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3(1960), s. 272–286.
- Gercke D. I., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 461–462.
- Gianfranceschi A., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/3(1960), s. 188–204.
- Gomes A. F., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 604–611.
- Goñi J. A., *La reforma del Calendario proyectada por la Comisión Piana*, „Phase” 275(2006), s. 523–543.
- Gorman T., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 305–307.
- Guercilena F., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 19–21.
- Hubert A., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 397–400.
- Ioannes XXIII, *Allocutiones. Ad Emos Patres, Excfhos Præsules et christifideles, qui die Dominica Pentecostes in Basilica Vaticana interfuerunt sollemnibus Vesperis a Beatissimo Patre celebratis*, „Acta Apostolicæ Sedis” 51(1959), s. 419–422.
- Ioannes XXIII, *Constitutio Commissionis Anteparaeparatoriae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/1(1960), s. 22–23.
- Jounel P., *L'élaboration du Calendrier Romain Général*, w: P. Jounel, R. Kaczynski, G. Pasqualetti (red.), *Liturgia opera Divina e umana. Studi sulla riforma liturgica offerti a S.E. Mons. Annibale Bugnini in occasione del suo 70o compleanno*, Roma 1982, s. 671–691.
- Konecki K., *Posoborowa reforma kalendarza rzymskiego. Wybrane kwestie redakcyjne*, „Roczniki Liturgiczne” 1(2009), s. 193–205.
- Konecki K., *Praca redakcyjne nad reformą okresu Wielkiego Postu*, „Teologiczne Studia Siedleckie” 12(2015), s. 241–251.
- Mac Eachern M., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 12–15.
- Makowski D., Kwiatkowski E., *Biskupi europejscy wobec odnowy święceń niższych. Postulaty dotyczące modyfikacji dyscypliny kościelnej względem święceń niższych w okresie przed-przygotowawczym Soboru Watykańskiego II (1959–1960) – słowo wstępu i tłumaczenie*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 33(2025), 1, s. 173–208.
- Mateja E., *Reforma kalendarza i roku liturgicznego od Soboru Trydenckiego do Soboru Watykańskiego II*, Opole 2021.
- Matz, J.-M., *La sainteté dans les saints du Sanctoral. Étude historique*, „La Maison-Dieu” 201(1995), s. 119–129.
- Mutsaerts G., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 504–508.

- Nowak J., *Historia kalendarza liturgicznego*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars” 18(2012), 1, s. 127–137.
- Ocampo Berrio A. M., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/7(1960), s. 440–442.
- Oddi S., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 389–394.
- Paulus VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae. Normae universales de anno liturgico et novum Calenarium Romanum generale approbantur*, „Acta Apostolicæ Sedis” 61(1969), s. 222–227.
- Pinier P. P., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 103–107.
- Piquet M., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 643–646.
- Polachirakal A. C., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 204–208.
- Riberi A., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 96–101.
- Paulus VI, *Allocutiones*, „Acta Apostolicæ Sedis” 61(1969), s. 425–433.
- Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II, *Constitutio de Sacra Liturgia*, „Acta Apostolicæ Sedis” 56(1964), s. 97–138.
- Savaryn N. N., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 18–19.
- Scharmach L. I., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/7(1960), s. 642–643.
- Świrski I., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 672–673.
- Tabera Araoz A., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 113–129.
- Taranón V. E., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/2(1960), s. 333–338.
- Tomizawa B., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/4(1960), s. 82–83.
- Treacy J. P., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/6(1960), s. 354–355.
- Waterschoot F. I., *Litterae*, „Acta et Documenta Concilii Vaticani II apparando” 1/5(1960), s. 199–200.